

Віра Вовк

НАПИС НА СКРАБЕЮ

Віра Вовк, 2007

НАПИС НА СКАРАБЕЮ:

"Кохання і Смерть — два демони,
витязі в кожній битві".

Можеш боротися, аж поломиш
усі роди зброї,
втікати у катакомби,
в лябіринти термітів,
в ідеали, геройство, релігію,
відлітати в утопію, фантазію,
ховатися за іронію, гордість,
зухвальство чи навіть сарказм,
вони тебе завжди знайдуть,
ще й стануть насміхатися:
"Стільки витраченої енергії!"

ВОЛОШКОВИЙ ВІНОК

Я живу на цьому світом забутому острові, де не долітають пелікани і рідко запливають пінгвіни, хіба ті, що губляться від своєї громади. Тут я розвела своє чаклунське господарство. Сонце викохує дивовижні дерева з листям, схожим на віяла, що ними невільники колись обвітрювали своїх царів — татуйованих зміїв. Сьогодні тут ніхто не править, крім мене, але моє володарство не з тих, що послуговуються невільниками. Чаклувати — значить без допомоги і велінь давати всьому лад, ні з чого робити щось незвичайне, навіть коли воно непомітне для інших.

У далекому князівстві володів маг, мій господар, бо, ловивши якось метеликів, попала йому в сітку моя барвистокрила душа. Він утішився і сховав її в пляшечці від одекольону, де їй добре жилося. Відтоді ми спілкувалися через сни і ознаки природи. Коли білий голуб заворкотів на підвіконні, я знала, що то значить: "Добридень! Бажаю тобі щасливого дня!". А коли грім затарабанив над горою: "Не гаймо часу! Години біжать, як сполохані коні!"

Одного разу перелітний журавель привіз мені дарунок від мага — волошковий вінок. Разом з ним прилинули пахощі достиглого лану з важким колоссям, цяткованим польовими квітами під лящанням жайворонків.

Я дуже зраділа, але сказала собі: "Бережися символічних пояснень, бо тепер ходиш по хребті гори між двома проваллями. Не годиться хибним кроком розтоптати цей дар і покотитися в безодню. Не будь нескромна: коли дають тобі вінок з польових квітів, не думай, що це — діядема!"

Чим віддячитись? Довго роздумуючи, вичарувала для мага на вигляд звичайну бджолу. Думала: він зуміє відчитати, що надсилаю йому весь мед свого поселення.

Яке було моє здивування, коли мандрівний журавель передав мені магові слова: "Я надіслав тобі щось мені самому дороге, а ти здобулася всього на бджолу, щоб мене вжалити!"

Це непорозуміння мені заболіло, і я шукала якоїсь розв'язки. Вкінці придумала хамелеона, що міняв барви з зеленої на блакитну, потім знову на багряну. Напевно, маг зрозуміє, що речі не завжди такі, як ми їх бачимо: вони залежні від освітлення, від тону нашого голосу, від серцевого підсоння — думала я, передаючи журавлеві клітку з хамелеоном.

Птах повернувся й розказав, що маг усміхнувся й мовив: "Тепер вона навіть уважає, що я

— узурпатор престолу, нещира людина, яка мовить одне, а робить інше, або говорить необдумане й перетворюється у щось протилежне”.

Що робити з таким співрозмовником, який усе пояснює на свою некористь? Я пішла в ліс і втяла амарантову катілею¹ на стовбурі столітнього баобаба та й передала для мага. Може, моя вістка матиме успіх, бо чей же тепер годі приписувати їй фальшивих прикмет, — гадала.

Тоді вже настала холодна пора року. Повітря вдягнулося в тоненькі осколки льоду, навіть журавлине опірення вкрилося памороззю. Катілея замерзла в довгій дорозі й прилетіла до князівства мага зів'ялою.

“Ось яка та чаклунка!” — мовив мій господар. “Пересилає свої почування в мертвій квітці”. Він відпустив на волю мою душу, але сам замкнувся в собі й відчужився.

Я відчула його думки й зрозуміла, що йому потрібний був код для розшифрування моїх шарад. Мабуть, колись гнітили його розчарування, і тепер йому забракло найістотнішого — довір'я. Знала, що в нього достатньо фантазії, на яку спочатку розраховувала, але фантазія без довір'я гне в інший бік.

Я не могла його осуджувати, однак тепер уже була не в змозі зарадити. Вийшла на скелю й кинула волошковий вінок у море. Бачила, як він поволі тонує, і зрозуміла містерію Смерти.

СТЕФАНІЯ

То була неабияка новина, коли до нашої класи прийшла та дівчинка. Її привела наша вчителька і сказала:

— Діти, це — ваша нова товаришка. Вона називається Стефанія і приїхала до нас дуже далеко.

Вчителька, донья Дольорес, тицьнула пальцем у куток правого боку на мапі Європи.

— Будьте ввічливі до нової товаришки, — додала й усміхнулася до неї. Ми були здивовані. Стефанія... ніхто не чув ще такого імени, і ми вимовляли його "Естефанія". Наші дівчата називалися Тереса, Лявра, Ірма, Роса, Ізабел... До того нова дівчинка була дуже біла, з ластовинням на носику, і мала двоє різних очей: одне каре, а друге голубе. Такого дива ніхто з нас ще не бачив.

Спочатку ми справді намагалися бути ввічливими, але не довго, бо вона не вмiла ще добре говорити по-еспанському, і це дало нам достатньо підстав, щоб кепкувати з неї й покривлятися їй, а вона або плакала, або червонiла, з чого ми дуже смiялися. Я смикав їй за каштанову кіску:

— Стефаніє, чому в тебе двоє різних очей? Чи ти відьма? Може, вночі літаєш на мітлі й сідаєш на вершок Альгамбри?²

Всі хлопці заходилися від сміху, навіть дівчата потай хихотіли. Діти можуть бути дуже жорстокі!

Инколи заходила до школи її мати: ще молода, але завжди в чорній сукенці з двома золотими обручками на пальці. Вона кликала Стефанію чомусь "Стефа" і щось тихо їй говорила, гладивши каштанову голівку, аж дівчинка усміхалася крізь сльози.

Одного ранку я зловив у водограї зеленожовту жабку й поніс її до школи. Коли всі діти гралися на перерві м'ячем, я видобув її з коробки і замкнув у парті Стефанії, зі злосливою втіхою чекаючи наслідку. Коли дзвінок сповістив кінець навчання, вона підняла віко, щоб забрати книжки, аж тут на неї плигнула жаба! Спочатку Стефанія перелякалася, але не крикнула і не зомліла, як я сподівався, натомість ніжно взяла жабку в руки і сказала:

— Бідненька! Тебе також мучать!

Я отетерів. Стефанія загорнула жабку в хустинку й понесла до городу за шкільним подвір'ям, під широке листя рабарберу.

Мені стало тоді дуже соромно. Хотів у якийсь спосіб направити свої пустощі, але ніяк не спромігся щось путнього вигадати. Донья До-

льорес, довідавшись про мій учинок, покликала мене до канцелярії, де я з'явився рюмсаючи, свідомий своєї провини. Здавна мав недобру славу найбільшого пустуна в школі.

— Чому ти обрав собі саме Стефанію за жертву? — лагідно спитала вчителька.

— Бо вона... бо вона має таке смішне ім'я!
— випалив я.

— А чи знаєш, що воно означає? Адже імена мають значення, — а коли я заперечив, додала: — Стефанія означає "коронована", "увінчана", себто та, що носить на голові корону. Іди, але май на увазі, що погано ображати княжну чи королівну!

Ото ж тому в неї двоє різних очей! — подумав я. Це тому, що вона княжна, і ніхто не здогадався! Який я дурний, що одразу не помітив! Адже Стефанія приїхала до нас з далекого королівства, де володав її батько в замку на високій горі та звідки була змушена з мамою втікати від лихих наїзників!

Такими і схожими метафорами дитячої фантазії я дійшов близько до істини.

Тепер я перетворювався в різні славні поstattі, такі, як Амадіс де Гауля, Крістобаль Кольон, Ель Сід Кампеадор, що боровся за неї і здобув її прощення й ласку. Або уявляв себе відомим тореадором у золотом вишиваному костюмі, якому вона під оплески всіх присутніх на довколишніх баль-

конах арени кидала троянду зі свого волосся. Стефанія стала центром моїх таємних мрій, але я був такий засоромлений своїми давніми витівками, що не міг відважитися на жоден привітний жест чи навіть слово до неї, і страждав.

Одного дня донья Дольорес сповістила, що Стефанія нас покидає. Її кличе до себе дядько, який живе в одному великому місті в Аргентині — країні, що лежить у Південній Америці. Вона поїде з мамою білим, трансатлантийським кораблем і буде ходити там до школи...

Моє бідне хлоп'яче серце кривавило з болю. Я знав, що так повинно було статися, бо Стефанія була королівна... Нещасний Сід Кампеадор плакав цілу ніч у подушку і каявся у своїх гріхах.

То було моє перше, хоч і дитяче, але справжнє кохання.

САМБА

Я — карнавальна зірка, кариока³ Еванжеліна, у групі баянок школи Мангейра на самбодромі. Моя голова — сива, шкіра поморщена, як поверхня затоки Гванабара, запечена, мов сушене м'ясо до фейжоади⁴, але кров моя — вічно молода і ноги навіть уві сні дрібчуть під ритм самби. Весь рік готуюся до цієї урочистої події, блискітками вишиваю свою завжди іншу широчезну спідницю і заплітаю торочки довгої хусти, що покриває спину й рамена мережаної блюзки. Здається, ціле місто тільки й чекає на мою появу, щоб одноголосо збудити довколишні гори і подивом наляти сам місяць від тих сумовито-одчайдушних пісень, які тугою роздирають наші серця:

На чолі глек із водою:⁵
Іде Марія, іде Марія,
На гору йде, шкандибає —
Там дитя її чекає.
Іде Марія.
Пере білизну на горі Марія,
Бо хліб щоденний — доля невесела,
І про життя внизу безжурне мріє,
Що мре, де починається фавеля.

Тільки той розуміє наші пісні, хто вірить, що Смерть разом з нами танцює марші й самби. Ми знаємо, що коли хто відмовить новену до Святої Ріти Неможливих Справ, вона подарує бажану ласку, хоч би Бог зна яка важка була. От і я молилася й просила, навіть понесла в дарунок оздоблену свічку, щоб свята дозволила мені вмерти серед Карнавалу, танцюючи на асфальті. Мені вже дев'ятдесят літ, колись же та Смерть мусить прийти по мене!

Але не гадайте, що ми весь час тільки й про неї думаємо, зітхаємо й утираємо сльози! Ми вміємо реготати з наших негараздів, тоді біда никне до половини!

Ріо-де-Жанейро,⁶
Єдине серед ста:
У день води не знайдеш,
А світла вночі нема.
Розкручу курок:
Ні краплини на тілі
Від понеділка
Аж до неділі.
Піду до лісу
Світлячка шукати —
Потрібна ж лампа
Для моєї палати!

... навіть коли та палата — барак з дощок. О, так!
Ми вміємо сміятися з себе, а особливо вже з тих,

хто має найбільші привілеї, — такі, як наші сенатори й депутати, що перед виборами обіцяють народові золоті зуби, а після виборів обдирають його навіть з фігового листка! Або наші високоплатні урядовці, такі, як оспівана Емерентіна:

Емерентіна славна,⁷
Урядничка державна,
Плигнула з парашута
На букву О, О, О,⁸
О, О, О, О!
З полудня починає,
Дивіться, як страждає!
Працює, гарує,
Терпить важке ярмо:
О, О, О, О!
О першій
Іде до дентиста,
О другій — до кафе,
О третій — до модиста,
В четвертій
Гуляти вже її несе,
Бо стиду в неї обмаль! Фе!

Хай ті, хто пізнає себе в пісні, червоніють, ховаються десь до мишачої нори, якщо пісня їм допікає і всі площі, парки, бульвари, навіть найменші завулки їм покривляються. Що ж залишається нещасній людині в цьому нужденному світі, крім цієї нашої адвокатки, заступниці, утішительки?

Ми використовуємо кожну нагоду, щоб перелити її в карнавальну пісню. Коли якось президент Північної Америки нас відвідав, ми співали йому такої:

Гей! іди скоріш!⁹
Мені потрібний гріш!
Мені потрібний гріш!
Не даси,
Хоч з тебе пан?
Тоді зроблю
Великий балаган!
Я нині переп'юсь,
Аж покотом ляжу!
Давай! Давай! Давай!
Мені потрібний гріш!

По вулицях, клубах, навіть у Міському Театрі й у салоні готелю Палац Копакабани всі співали й стрибали з простягнутою рукою. Тоді хор танцюристів пристрасно впадав:

Пам'ятай: сивуха — не водиця,¹⁰
Сивуха — не водиця, ні!
Бо сивуха не пливе з криниці,
Це — реторта нам дає її!
Хай пропаде все мені на світі:
Квасоля, хліб і риж,
Нехай щезнуть майка й черевики,
Гроші та вся решта теж!
Хай забракне навіть і кохання —

З цього більший сміх, ніж скруха!
Лиш недайбіг, щоб засохла
Проклятуца ця сивуха!

А наш еротичний гумор? Ви, напевно, про нього чули. Вже навіть найбільш цнотливі монахині Нотр-Даму і Святої Урсулі з ним погодилися, бо і що ж їм робити? Це -- стиль раси, особливо нашого міста.

Та красуня — монокіні,¹¹
Що за чудо, не дівчина!
Пішла на пляжу без костюма,
На тілі всього — серпентина!
Міліціонері!
Пусти дівчину,
Що одяглася
У серпантину!
Якби погана —
Була би безстидна,
А що хороша —
тому й невинна!

Я переживаю кожну пісню, вона струмує в моїх жилах, регочу з нею, проливаю гіркі сльози, готова світ обняти або стрибнути у провалля з нею! Вона — моє велике кохання!

Хустина біла, мир!¹²
Я не борюсь,
З кохання, туги, зі страждання

Вже здаюсь.
Бо туга це — любов, любов,
Бо туга — біль, далекий рай.
Кохання, жду!
Хустина біла, миру дай!

Відчуваю прожектори світел на мені, в серці
— вогонь, що розливається по плоті мільярдами
іскор, очі тонуть у безмежних просторах цієї краї-
ни, де в джунглях розвиваються велетенські папо-
роті й досягають своїми віялами зоряного неба,
цілі рої арар, туканів, сабіїв підносять гучний кон-
церт разом з рахканням чорних ропух, ревом пан-
тери, що роздирає здобич, і дзвоником тарахкаль-
ця, який повзе між поваленими стовбурами жака-
ранди...

Хустина біла, мир!
Я не борюсь,
З кохання й туги...

ПЕРЕЛЮБНИЦЯ

Я підвелася крутими східцями до високого, як маяк, будинку, натиснула клямку й увійшла до світлиці, де сидів замислений чоловік над списаними листками паперу. Він підвів очі, поважно глянув на мене і промовив:

- Ти прийшла... Я чекав на тебе.
- Це останній раз приходжу.
- Я знаю, — сказав і підвівся.

Ми стояли при великому вікні, що приймало проміння соняшного заходу. Узяв мене за підборіддя:

— Твої очі мають барву місячного сяйва за папоротями. Сонце впало за високі будинки, яких вікна почали загорятися електричним світлом, але ми були в темряві. Внизу бриніли дзвінки трамваїв, гудки авт, звідкись неслася притишена музика скрипкового концерту.

- Мені треба йти, — пригадала я.
- Тепер усі двері зачинені. Їх відмикають аж уранці перед сходом сонця.

Підійшов до мене і взяв мене за руку. Наші пальці сплелися, і він їх стиснув до болю.

- Я чекав на тебе пів життя.

— Ти ніколи не шукав мене. Це я приходила.
— Я зв'язаний обітом. Не міг нічого тобі обіцяти.

— Я не чекала на обіцянки.

— О, я знаю! Ти завжди насміхалася з мене, але тепер запечатаю ці горді уста.

Я хотіла, сказати, що з себе самої насміхалася, але його поцілунок скорпіоном упився в розтулені губи. Моя плоть, наче крига льоду, почала танути в міцних обіймах. Безслівно, рішучими рухами звільнив нас обох з одягу й поніс мене до вузького ослона, застеленого смугастою веретою.

— А твій обіт?

— Без сповненого кохання нам не дозволено вмерти, — гостро відповів.

Я відчула його гарячі груди на своїх — як розжарене залізо, яким карбують стада на пампах. І він підкорив мене, як король, який володіє своїми землями, безжалісно й суворо, даруючи мені з жорстоким болем безмежне окрилення. Моя гордість була замала, щоб пригадати святі скрижалі. І ми були знову і знову ізгоями за брамою раю, де плоть нагадує прибій і відчал розвітрених океанів по закону всесвіту. І знову, і знову понесемо в життя первородний гріх як наше призначення, думала я.

Ми кохалися цілу ніч. Над світанком я сказала:

— Жаль, що не можу подарувати тобі сина.

- Жаль, — відповів. — Залишишся зі мною?
- Ти зв'язаний обітом.
- Так, для нас нема раю, — твердо сказав.

Я підвелася, вдягнулася, зі щемом ще раз глянула на нього, вийшла на вулицю, а потім площами, парками — аж на край міста, де починаються поля.

Тоді побачила жінку з голубо-синіми очима, що безтямно кудись бігла. Вона ридала, і з її сліз виростили край лісу заплакані гортензії з розмазаною синькою. Я хотіла її обняти, сказати їй щось добре, але вона пручалася і, виплакавши свої очі, бігла далі.

І я пішла далеко, аж на край світу, так ревно ливши сльози, що з них по дорозі виростили дикі папороті.

Через деякий час — то міг бути один день, або один рік, — добилася до дому. Над вікном бриніла цикада, що в тієї жінки знову виростили голубо-сині очі і що її сміх розливається по широкому полі.

Я відчинила двері, підійшла до довгого стінного дзеркала й помітила, що мої очі темні, наче горобина ніч.

БАЛЕРИНА

Мене штовхнули перед завідувача табору, Зігурта Еше¹³, але я не впала, бо вміла вихилитися, не втративши рівноваги. Випросталася і прямо подивилася йому в лице. Був молодий, "годований пес", — подумала й мимохіть помітила здорові, рівні зуби й гладко поголені щоки.

— Ім'я, звання? — коротко кинув, міривши мене холодними зіницями, що начебто намагалися роздягнути мене до костей.

— Сара Лінде¹⁴, балерина.

Свердлов мене далі терпким, сталевим зором.

— Ви одружені з німцем? Лінде — німецьке прізвище.

— Ні, я — єврейка, неодружена. Лінде — прізвище мого роду. Серед євреїв багато мають прізвища дерев...

Він удав, що не розуміє натяку.

— Але ви — не семітський тип. У вас, напевно, були арійські предки.

— Можливо. Сьогодні вже не можна говорити про чисті раси. Зрештою, і в нас були з давніх-

давен світловолосі й голубоокі, такі, як я і ви... За легендою, цар Давид мав золоті кучері...

Він почервонів, що я сміла поставити свою расу на один щабель з його власною.

— Ви — нахабне створіння, Саро. Тут вас навчать скромности!

— Будуть намагатися, хочете сказати, — відповіла я, коли мене тягнули надвір.

На таборовому подвір'ї, огороженому штахетами й потрійним колючим дротом, сиділи купи брудних, мізерних людей, що тихо про щось гугнявіли. Я наблизилася. Сивобородий дідуган підвів худюшу руку й мовив:

— Ти також між нами, зірнице Юдеї! Діти хаосу не спосібні узріти краси твоєї душі, бо їхні очі за густим туманом. Ми всі приречені на загибель, але нас випровадить ангел Господній на лоно Авраама, тоді, коли їм доведеться корчитися в вогні геєнни, як листя осінне...

Скрайно виснажена молода мати тримала дитину при грудях, але в них не було вже молока.

— Щоб хоч Усевишній забрав тебе до себе, заки ті звірі тебе вб'ють, Абігаїль, а я буду змушена переживати твої невинні страсті...

Тоді жінки стиха почали співати слова Єремії про зруйнування Єрусалиму:

Єрусалим пригадає собі
І дні злиднів та тривоги

всі свої скарби,
що мав із давніх-давен,
тепер, коли народ його
падає в ворожі руки,
і допомоги йому немає...

Мій народ у новому ярмі здатний був переливати свій біль у пісню! Як ніколи раніше, я відчувала себе його нероздільною часткою. Знала, чого нам усім можна було очікувати: щодня гнано цілі групи з нас нібито на відвошення, велено всім разом — чоловікам, жінкам і дітям — роздягатися, і вкупі їх замикали в герметичну кімнату, звідки не чути будь-якого звуку, тільки опісля їхній одяг, що нібито мав іти до пральні, палено у великій печі, а їх самих ніхто ніколи більше не бачив...

Увечері завідувач знову велів мене покликати. Я стала при дверях і чекала, доки обізветься, але він довго до мене приглядався і вкінці дивно-лагідним тоном мовив:

— Ви могли б мати тут деякі привілеї... Звісно, все буде залежати від вашого поводження, вашої співпраці...

Помітив, що я дивилася на стіл, де стояв термос і порізаний білий хліб.

— Ви, напевно, голодні, будь ласка, — підсунув мені крісло і налив у склянку молока.

— Чи можу це забрати для жінки з малою дитиною? — я спитала. Він трохи помовчав, гейби боровся з собою. Вкінці вирішив:

— Можете, але хай це залишиться одноразовою поступкою.

Я швидко завинула хліб у хустку і взяла термос.

— Тільки принесіть мені його назад, — сказав.

Абігаїль аж захлиналася молоком, якого давно не смакувала. Жовті руки простягнулися за хлібом. Дідуган мовчки хитав головою, потім обізвався:

— Донько Юдеї, бережися від солодких слів роздвоєного язика! Вже всі наші стежки обросли терням, і також для тебе нема іншого виходу, крім останнього.

Я віднесла термос. Зігурт зловив мене за руки й потягнув до себе. Почав дико мене цілувати, добиратися до грудей і плоті. Я відштовхнула його з усієї сили.

— Я хочу тебе, Саро! — засичав. — Ти будеш сьогодні моєю, горда єврейко! Я задушу тебе в обіймах, але дам тобі найглибшу передсмертну насолоду...

— Ось яка ваша вищість! — сміялася я в його обличчя. — Ви не гидуєте мішати чисту германську кров з прокаженою кров'ю єврейки? Як

я погорджую вами, вашими облудними ідеалами, в які самі не вірите!

Його гарне обличчя стало потворним. Він сопів із затиснутими кулаками.

— То добре... Я не мішатиму своєї раси з твоєю, прокаженою, але завтра рано ти гола танцюватимеш для мене, заки велю вас усіх видушити, прокляте гаддя!

Я знала, що надворі настає моя остання ніч, і сказала це моїм людям. Вони молилися без сліз, бо виплакали їх давно. Дідуган звів руки до темного неба:

— Прийми, Господи, цю чисту жертву на спасіння Твого народу, — мовив.

Уранці мене забрали табірні слуги й зірвали з мене одяг. Залишили тільки сандалії на ногах, але я сама їх скинула. Зігурт сидів спереду за столом, перед ним заряджений пістолет, а поруч — усі таборові кати. Євреї тулилися один до одного в глибині подвір'я.

— Починай, Саломе! — насмішкувато, з ображекою гордістю кинув мені.

І я почала свій передсмертний танок. Перелила в нього весь талант, всю свою душу й душу свого печального люду. Бачила, що мої вороги німіють, коли я наче пливла в повітрі, галузилася деревом, розцвітала трояндою, зраненою вірлицею билася об землю, жар-птицею возносилася до хмар. Зігурт дивився тупо, як моє тіло золотіло

в сліпучім раннім сонці і живою мармуровою статуєю миготіло в круговерті подвір'я.

Швидким, міцним рухом я схопила пістолет, що лежав на столі, та двічі вистрелила йому в лице.

То був також і мій кінець, пізніше оспіваний моїм народом.

Подія, яку розповідаю, — правдива. Тут змінено тільки імена, бо я сама їх забула тому, що вони не важливі на роздоріжжях Історії.

ДЕЗЕРТИР

Така хурделиця надворі, якої світ не бачив!
Позамітало снігом по вікна, незадовго буде всього
лише церковну баню видно. Молюся перед святи-
ми іконами за сина і за його хлопців там, у лісі. У
Ясениці, кажуть, німці повісили трьох підлітків
людям на пострах, бо хтось їм украв якісь консер-
ви з запасу. Подушилися б тими консервами! Всі
вони — зайди, побий їх, Боже!

Завжди якась чужа навала суне на наші зе-
лені Карпати! Були одні, наче надуті індики, й
народ гнив по криміналах. Прийшли "визволи-
телі" і везли селом купою на фірі спотворені тру-
пи дівчат і хлопців у вишиванках, а тепер ці ні-
маки зі своїм поломаним хрестом! Де забарилася
справедливість на світі? Чим ми гірші від інших?
Хіба тим, що наша земелька найкраща під сон-
цем, що ніде нема таких гір, мальованих на обр'ях,
як наші, ніде таких запашних полонин, над якими
ходять хмари, мов овечки, що їх пасуть сонічко й
місяченько, ніде річки не сміються так дзвінко,
як наш Черемош...

Тепер він під кригою ридає, бо наші хлопці,
голодні й обдерті, там по сховищах у лісі. Та

горстка майже дітей, з отаманом Смерекою... Барвистий метелик-воля їм сниться? Ой, скільки їх уже повистрілювано, скільки позамерзало в тих сирих криївках!

Цить, серце, хтось добивається до хати! Не вже Йванко? Може, користає з цієї заметілі, що сліди засипає?

Рипнули двері, і на порозі став... німецький солдат! Моє серце болісно стиснулося. Зараз почне руйнувати моє вдовине господарство, нищоприти по всіх закамарках за цінностями, яких нема. Тоді буде по-чужому гримати, бити, витрясати душу з тіла! І пальцями тицькатиме по знімках в рамках під іконою Богородиці, питатиметься за повстанцями...

Чужий стояв на порозі, але зачинив за собою двері і прислухався. Потім, здавалося, що несміливо, підійшов до печі й постягнув до неї перемерзлі руки. Я сиділа непорушно, затамувавши подих.

За декілька хвилин обернувся й, помітивши мене, тихо сказав:

— Grüss Gott!¹⁵

Я не розуміла його слів, а він розглядався по світлиці й, узрівши ікони на покуті, перехрестився.

— Herrgottsecke!¹⁶, — сказав начебто втішеним голосом. Приглянулася до нього: був ще молодий, русявий, з дитячою усмішкою на неголеному

обличчі, з мозолястими руками, які, напевно, в мирний час працювали на полі. То був інший німець. Не бундючний пан світу, а звичайний людський хлопець.

- Bin geflohen...¹⁷ — сказав і рукою показав у бік Черемоша.

Я далі не розуміла його, але подумала про сина і про те, що в того хлопця, може, також була мати, яка чекала закінчення війни... На печі в горщику залишилося трохи борщу. Налила його в миску з двома картоплинами й поставила на стіл.

— Сідай, їж! — показала йому.

Він сів на лаву і знову, здавалося, засоромлений, узяв ложку в жменю, так, як тримають люди з поля, та почав швидко їсти. Видно, був дуже голодний.

— Vergelt's Gott! — сказав опісля. Тоді вийняв з кишені при грудях мішечок і витягнув з нього зім'яту знимку та простягнув мені. Я побачила на ній малу дівчинку зі світлими кісками, з кульбабою в руці.

— Annchen, — сказав і тепло усміхнувся.

— Drei Jahre ¹⁹, — підняв три пальці.

— Анничка? — спитала я.

— Annchen, Анничка! — втішився він і сховав світлину в мішечку на грудях. Потім устав, показав у бік лісу: — Nach Hause, zu Annchen²⁰.

Відімкнув двері, трохи прислухався і ще раз тихо сказав:

— Vergelt's Gott!

Що за дивні відвідини, думала я. Хто був той хлопець? Чи не втікач із війська часом? Мені стало його жаль. Куди подінеться він у таку погоду? І де живе та його дівчинка Аннхен, чи не в Німеччині? А то ж так далеко, далеко!

Почало темніти надворі. Я засвітила лямпу й насипала муки до горшка, збиралася зварити куліш. Тоді з лісу пролунали постріли. О Господи, чи не німці ловлять наших хлопців? Хорони їх, Матінко Божа!

Зближалися. Вже було чути притишені голоси, човгання ніг по снігу. Ні, то не німці, подумала. І справді, знову скрипнули двері в сінях і увійшли троє.

— Слава Йсу, матусю, дайте погрітися.

Я впізнала Смереку.

— Кажеш, у нього не було зброї, ні документів, хіба оце тут? — звернувся до одного з побратимів.

Я пішла до сіней принести кілька зимових яблук і прислухалася.

— Посвіти, що тут написано. "Annchen wartet auf dich"²⁰... Це все?

Яблука покотилися на долівку. Настала тиша.

— Хлопці, то, напевно, був дезертир... Ми вбили невинного!

— Але ж бо йшов прямо до криївки! Я кликнув: Stehen bleiben!²² — а він побіг далі... Може, прийняв нас за своїх, за німців...

— Скажи це його дитині, може, це її потішить! — гірко вищідив Смерека.

— Хай буде проклята війна, що з героїв робить катів! Хай буде проклята!

— Нас змушено бути винними перед невинним.

— Ми всі прибиті цвяхами до хреста...

Сльози котилися по черствім обличчі Смереки.

ШУМИЛЬЦЕ

Ідуть Шумильце рубати,
Ідуть Шумильце, моє серденько, рубати.
(Народна пісня з Бориславщини)

Син спить на моїх колінах. Світлі кучері си-
на вечірній легіт чеше.

Тут густі, темні бори. На окраїнах лук зби-
раю золототисячник, вербену, копитняк, століт-
ник, колоцинт, буркун, дику конвалію... Із зілля
роблю лікувальні напої і запашну воду для дівчат,
що йдуть до шлюбу. Инколи люди приходять за
порадами, хоч крадькома прозивають відьмою.
Бо живу здавна в цій опущеній хатині. Майже
сама. Син вештається зі своїм товариством по
всіх усюдах і на мої нарікання тільки відмахується:

— Я — молодий. Мушу вишумітися.

Шумильце.

З тривогою помічаю, що схожий на свого
батька. День хилився до вечора, як оце зараз, я
пішла до потоку набрати води, щоб поливати роз-
саду, а він перехопив мене і силоміць зробив жін-
кою, таки при березі, на ріні. Я була ще така
молода!

Зав'язав мені білий світ його батько. Я завагітніла, а той зник так несподівано, як і з'явився. Інколи гадаю, що він — щезник, бо одразу після того почала збирати зілля, наче здавна відала, до чого воно годиться. Сховалася від людей в оцій опущеній хатині, що була колись пристановищем пустельника і де, спокутуючи гріхи, як розказують, помер святцем. Його похоронили тут побіч, а я не минаю його гробу, не відмовивши одне "Богородице-Діво".

Роди були дуже важкі, здавалося, не переживу їх. Три дні, серед круглої самоти, я кричала не весь ліс, обкривавила хату від постелі до порога, сама перегризла пуповину дитяти і боялася поглянути на нього.

Але материнське серце подалося.

Син ріс, як молоде, цупке деревце і кожного дня ставав красивіший. Його кучері світилися серед ночі, як місячне сяйво.

Дивна була моя дитина. Я любила її без міри і краю, але одночасно бояла її, бо така краса здавалася якоюсь несамовитою. Одного разу помітила, що він ловить метеликів і обриває їм крила. Не допомогли мої докори, навіть сльози. Він уперто дивився на мене, а потім зникав за деревами.

Одного разу прийшла жінка по зілля і каже:

— Чи знаєте, що гомонять? Нібито в лісі зібралася громада опришків, що діють лихо людям, і що їхній ватажок такий красивий, як ясен

місяць... І вїтова старша, Катруся, втопилася через нього...

Я отетеріла.. Серце забилося у тривозі.

Син приходив пізно, веселий, наче підхмелений. На мої запитання, скарги і сльози тільки сміявся:

— Недарма мене Шумильцем прозвали... Така моя природа, нічого не вдію, що дівчата за мною пропадають!

Потім инша жінка прийшла сказати, що на якогось опришка облаву готують і що будуть рубати йому голову об колоду серед майдану...

Я слухала її як півмертва.

Син довго не з'являвся. Аж ось якось прийшов, увесь оббризканий кров'ю. Я гадала, що поранений, метнулася до нього, але він лише засміявся:

— Це її кров, не моя!

— Чия? — вигукнула я, майже умліваючи.

— Однієї лебідки... Вона пручалася...

Я заніміла, закам'яніла.

— Дайте поїсти, мамо. Дайте випити, бо мене геть замучила спрага.

Мов причинна, попленталася готувати полуденок. Поставила обід на стіл і дзбан з напитком. Він пообідав і, сміючись, мовив:

— Не сумуйте, мамо, адже знаєте, який у вас син. Я ляжу, бо хочеться спати після такої буйної гульби!

Він поклався на лаву з головою на моїх колінах і заснув.

Уже сонце хилиться за вершки дерев, уже птахи починають свою вечірню.

Світлі кучері мого сина вечірній легіт чеше.

Мій син спить. Він не збудиться. Я напоїла його соком конвалії.

СКРИПКА

Як я ненавиджу цей інструмент! Який він мені осоружний! Як надоїв, як намуляв душу! Через це кляте дерево в мене не було дитинства. Батько змушував годинами вправляти гами й акорди в усіх позиціях, пальці лівої руки в твердих нагнітках. Я ніколи не міг погратися в м'яча з ровесниками чи будувати з ними піщані замки над морем, чи красти — як усі хлопчурі — брусниці з сусідського саду, перелазивши вночі через облупаний мур!

І навіть пізніше, юнакові, не дозволяв вийти ввечері на площу, хіба щоб купити хліба й сиру на вечерю або щоб занести черевики до шевця Джузеппе, який живе через вулицю. Моїм власним черевикам ніколи не було треба нових підметок, бо не мав нагоди їх зужити. Що за життя!

Усе ж таки з роками вчимося знаходити різні викрутаси, щоб наше існування стало стерпним. Так і я, час від часу, коли в батька сидів абат Амброзіо з монастиря Святого Антонія зі старовинними партитурами, яких недавно отці віднайшли на горищі і намагалися не тільки підреставрувати, але і переписати новочасною нотацією,

вигадував, що треба мені негайно якоїсь срібної чи кишкової струни, бо вичерпався весь мій запас, або що смичок слід натягнути свіжим волокном, а батько — я добре знав! — не міг якраз перевірити, — тоді, наче ув'язнений сокіл, якому пощастило помітити відчинену клітку, я замашисто вилітав на волю.

Відомий у Генуї з різних концертів, певною мірою я був пізніше окрасою і гордістю міста, особливо після того епізоду з розбійником, що зазіхав на моє життя й перетяв перед входом до палати Дорія три струни моєї Страдіварі, яку я тримав при грудях. Здогадуюся, хто був мандатом того чину, однак професійні заздрощі мені далекі й байдужі. Увійшовши, розхристаний і подертий, до палати, куртуазно вклонився перед зацікавленою з жаху аудиторією, витягнув зі скрипки перетяті струни і загравав цілий концерт на одній струні.

Оваціям не було кінця, мій батько плакав з гордості за сина, але мені всі ті лаври й тиміями здавалися настирливо-дразнючими. Хотів, щоб мене врешті забули, дозволили, як іншим, випити склянку червоного вина в таверні й погуляти з дівчиною серед матросів під акомпаньямент дешевої мандоліни...

Познайомився з Лючією на базарі, де вона купувала городину. Перш за все мені впали в очі її довгі, білі пальці з гарно заокругленими нігтями, і я мимохіть подумав, що могла би грати на віо-

лончелі, коли вибирала головку зеленої салати. Я також устроїв руку в рясну кучерявість листя, і наші руки зустрілися. Лючія дзвінко засміялася, що додало мені відваги.

— Ми маємо, бачу, подібний смак, — і додав задиркувато: — Чи не запросиш мене на макаронаду з зеленою салатою і чорними оливками?

— Якщо вдоволишся тільки таким обідом, тоді приходь! — відповіла.

— А де ти живеш?

Усе ще сміючись, назвала адресу. Я був у захваті! Дівчина нагадувала янгола Боттічеллі, але найважливіше для мене було те, що нічого про мене не знала, що я подобався їй як мужчина, а не як скрипковий феномен.

Так почалося. Знайшов той скромний дім у передмісті, познайомився з її матір'ю, що огорнула мене невідомим досі теплом, бо ж моя мати померла при пологах. Лючія виявилася щебетливою, роботящою, одвертою, без претензій і пози. Я полюбив її природну вдачу, невимушену етикетами щирість. Моя слава, — вкінці вона довідалася про мене, — не впливала на її характер.

Батько приглядався до мене й мовчав. Тепер нічого не розпитував, але оскільки я не припадав із запалом до щоденних вправ, а часто їх прямо занехаював, він на очах нидів і старів, що мене ще більше лютило й відкидало від скрипки.

Одного дня я знайшов його мертвого, похиленого над партитурами абата Амброзія. Похорон відбувся урочисто, з грегоріянським співом францисканців, що провели свого вірного друга на вічний спочинок.

Я, наче запаморочений, не міг прийти до себе. Тільки тоді усвідомив, що він не був тираном, тільки фанатичним поклонником музики, що хотів передати мені те, чим дихав, і страждав, помічаючи моє страждання.

Понурий дім міг би тепер наповнитися безжурним сміхом Лючії, її мати могла би надати йому привітності й жіночого ладу, але я ніяк не був здатний рішитися. Ходив, наче сновиди, по кімнатах, раз-по-раз позираючи на зашклену шафу, де на полиці лежала моя скрипка, спокусливо виблискуючи своєю жіночою формою. Я взяв її в руки, притулив до рам'я і до лівої щоки... Вона ласилася до мене, мов жива, з наївністю непорочної юнки й хитрощами досвідченої куртизанки. Я втратив відчуття часу. То було якесь духовно-плотське спілкування, наче любовний акт.

Вночі я написав листа Лючії:

"Дорога дівчино! Жаль мені, що цей лист буде тобі боліти, але це потрібно, бо у майбутньому ти почувала би себе покривдженою, а тоді було би пізно починати нове життя. Я вірю, що через деякий час ти зустрінеш молодого радісного юнака, відповідну для себе пару. Щодо мене, то я

віднайшов своє пекло і свій рай — скрипку, яку ненавиджу і пристрасно кохаю, що є моєю вірною дружиною й лукавою повією і не потерпить іншої жінки на своїй дорозі. Ця проклята жага доведе мене до божевілля або до ранньої смерти.

Прости мені, але я не можу бути іншим.
Твій Нікольо Паганіні".

МАДАМ МАРКІЗА

Якраз починає дніти. Пригадую собі сьогоднішні обов'язки: відіслати пакунок з книжками до Академії, відповісти на три ділові листи... Чорно-білий Льоренцо Розкішний третєся об мої ноги. Слід ще його нагодувати, щоб нявчанням не будив сусідів. Хто повірить, що я прийняла до себе якогось брудного підкидька, якому постійно текла з носа густа зелена рідина і що гинув на сходах нашого будинку, коли побачить цього зухвалого й вимогливого красеня? Котам дозволено бути розкішними. Він є господарем цього дому, а я — його потрібною локаторкою. Ні, не муркочи на моїх колінах, тепер не маю для тебе часу, в мене інші справи, зачешу тебе опісля!

Тут я прожила більшу частину свого життя емігранткою. Ношу на собі вантаж чужинки, але всі зусилля буття посвятила тій землі, яка народила мене й моїх предків, де я також залишилася чужинкою і якій я в основному не потрібна. Моя земля, така страдальна й трагічна, завжди наново відроджується, наче фенікс.

У цьому краю я здобула собі славу культури й гідности. Мадам маркізу радо запрошують на

всякі церемонії, бо відають кожную подробицю довкола її особи, осяяної німбом шляхетної віддалі. Її можна надибати вже о сьомій годині ранку на Богослуженні в соборі, коли приступає до причастя, а кожної середи в неї дома чай для старших дам міста, коли читають вголос поезії і шиють з усяких решток платтячко для сиротинця. Всі знають, що вона ввічлива до слуг, бездоганна у виконанні своїх обіцянок, щоденно посвячує годину гри на фотепіяно і таке інше.

Усім відомо, що я поселилася в Лімі через політичні обставини. Всі показують мені симпатію до монархії, хоч я не монархістка. Проживши молодість поблизу давнього горезвісного монастиря Ключні, мене натаврувала певна суворість поведінки, що віє з романських і ранньоготичних соборів, таких, як Отан і Везле, і мала упередження до марнування часу й таланту, яке демонстрували наші розпусні паразити з Версалью, але одночасно мене відштовхувала безсердечна брутальність грубошкірих і тупоголових героїв Револуції, що сміли топтати неоціненні здобутки людського духу.

Я не належала до будь-якої партії, я завжди була на маргінесі.

Коли володіння Робесп'єра розгулялося у Франції і все дворянство було засуджене до гільотини, мені не залишалось нічого іншого як напризволяще покинути свій замок у горах Божеле та з допомогою відданого нашій родині старого

мажордома втекти до Генуї. Взяла з собою тільки нашу грамоту від короля Анрі IV і шкатулку з родинними цінностями. За них оплатила подорож кораблем до Ліми й купила це невеличке помешкання з бальконом на міський парк.

Це в основному історія мого довгого життя, що складається з добровільних і деяких завданих обов'язків.

Бачу, що квіти на бальконі просять води. Поливаю рясно кожен вазоник, бо починає золотити ранок, а коли ранки такі золоті, то означає спеку.

Недавно мені снився дивний сон: ніби я поспішала кудись густим парком, а назустріч мені йшов чоловік. Я не бачила його обличчя — воно було гейби за мрякою. Знала тільки, що то була якась дуже близька людина. Він узяв мене за руку і мовив:

— Нарешті я тебе зустрів. Броджу цим місцем цілий день і шукаю тебе по всіх усядах. Де ти барилася?

Я намагалася щось сказати, але з рота почала виповзати протеза. Він помітив моє замішання, одначе немов не звертав на нього уваги.

— Давно хочу тобі сказати, що ти мені дуже рідна... Найрідніша...

Гаряча хвиля залила моє серце, та одночасно я перелякалася: чи він знає, скільки мені літ? Я сама не могла пригадати: сто десять чи сто п'ят-

надцять? І чому він не сказав мені цього, як ми були молоді? Я так чекала на ці слова!

Чоловік гладив мою косу:

— Так люблю цей медовий колір, — тихо сказав.

Значев'я зірвався шалений вітровій. У повітрі закружляло золоте листя лип і плятанів, а з ним разом з бабиним літом моє волосся. Я відчула холод на своїй лисій голові, і сльози мене давили. Почала бігти кудись між деревами, шукаючи виходу, задихаючись від ридання.

Почула за собою зневажливий сміх...

Коли я прокинулася, моя подушка була мокра і солена.

Я зрозуміла, що в дійсності жила поза життям і що незадовго доведеться з ним розпрощатися. Знала, що не буде мені жаль. Сумнівалася, чи хоч би мала на нього оправдання, бо всі мої життєві здобутки були такі непомітні перед обличчям вічності.

Але інколи думаю, що не мушу його соромитися, бо жила так, як наказувало моє коріння: об'явила довколишньому чужому світові не фривольне обличчя монархії, не жорстоке Революції, тільки ввічливе, люб'язне лице моєї дорогої Франції.

БІЛА ДІВЧИНА

Я, шанувальник своїх предків з племені Трумаї, займаюся різьбарством їхніх фігур, але також і звіриних, бо ми всі споріднені на цій землі: індіани, звірі, птахи, духи і навіть білі люди. Мої твори старий Журуна міняє в приїжджого кабокля²³ на всякі потрібні речі.

Журуна ніяк не йме віри, що тут була біла дівчина з золотими очима. Каже, що все мені тільки приснилося, бо білих людей не здибаєш по цьому боці ріки Кулюенé²⁴. А я бачив її вже двічі.

Перший раз вона здалеку придивлялася, як я ловив рибу. Рвучка течія трохи не пірвала мене з собою, добре, що над нею росло галузисте дерево з повислими ліянами, а то я легко міг перетворитися в полуденок піраньям²⁵.

Коли, справді втративши свою стрілу, вискочив з луком на берег, дівчина тільки мигнула, і я вже її не бачив. Ходив ще деякий час уздовж ріки, і десь за кущами, здавалося, хтось тихесенько з мене насміхався. Це мене дуже розлютило, особливо тому, що дівчина не була з нашого племені, бо я знав усіх дівчат у цих околицях і ні одна не була білою. Може, вона належала до воро-

жого гнізда Шаванте, з яким у нас постійні між-усобиці?

Незадовго опісля відбулося свято Жаварі, в честь спорідненого племені Паньєта, що нас відвідало. Всі юнаки були пишно вимальовані соком урук²⁶ і вуглем, в кокардах з барвистих перарірамби, канінде й анака́, в прикрасах з леопардової шкіри довкола пояса, рук і ніг. О, як хотілося, щоб так вирядженого мене узріла та біла дівчина! Щоб побачила наші танці й послухала наш хоровий спів!

Але вона не з'являлася, що наповнило мене смутком. Залишивши святкову громаду, пішов у ліс і тинявся по хащах. Місяць уже півнявся над крони дерев, але його було видно, мов крізь павутиння, бо вони перепліталися ліянами й борода-тими паразитами. Чути було перегукування араp²⁷, пересвистування мавп і хриплий нявкіт рисів. Це пора, коли велетенські, в чорні взори розмальовані сукурі²⁹ шукають своєї вечері, ковзаючи між стовбурами.

Прийшло па гадку, що це не пора, щоб іти самому в праліс. І тут же з гущавини вискочив дикий кіт і метнувся на мене, але в той час його оплутав давун, і почалася смертельна битва між двома звірюками, що врятувала мені життя. Я кинувся втікати й тоді помітив білу дівчину, що засвітила мені назустріч золотими очима. Вона

сиділа на поваленому пні імбуї²⁹. Виглядало, що чекала на мене.

— Ти боїшся? — спитала.

— Індіянин не боїться, — відповів я.

— Тоді чому втікаєш?

Я засоромився і сповільнив крок. Ми йшли поруч до поселення.

— Як тебе звати?

— Як хочеш, називай мене Яє³⁰.

— Хіба то не твоє ім'я?

— Так і ні, — відповіла.

— З якого ти племені?

— З вічного.

Я роздумував над тими її словами, але не міг знайти в них якогось значення. Натомість невимовно чарувала її присутність, наче б я впивався якимсь хмільним трунком.

— Тут праворуч бачиш мою мальоку³¹. Всі ще танцюють і співають... Хочеш зайти?

Ми увійшли. В мальоці були розвішані гамаки з бананового волокна. Мене охопила невимовна жага, і я припав до її вуст, наче спраглий до довго бажаного джерела. Вона відповідала на мої пестощі, лягла в гамак і розкрила мені своє лоно.

Над світанком до мальоки почали наближатися голоси побратимів.

— Ти помітив, що Янама блідне з днями? Невже він хворий?

— Мабуть, так, бо покинув свято Жаварі, яке так любить...

— Я ждатиму тебе ополудні біля Кулюенé...

— шепнула Яé і розвіялася в сутінку.

Мене почав брати сумнів: чи справді вона була зі мною, чи, може, то якесь сновидіння? Може, мене лихоманить?

Коли повернувся Журуна, я тихо розповів йому про свої зустрічі з білою дівчиною. Тепер він мені повірив і похитав головою:

— Ти кохався з жакуї, — сказав. — Перевір, чи Яé має тінь, а як не має, скажи, хай подивиться в дзеркальце, тоді її чари минуться і стане звичайною дівчиною.

На другий день я пішов до умовленого місця. Сонце стояло високо над головою й розливало по ріці свою корону. Яé, вся опромінена, усміхалася до мене. Я помітив, що її тіло не давало тіни на ріні.

— Тут подарунок для тебе, — сказав і дав їй кругле дзеркальце, що Журуна колись виміняв у кабокля за дрібно плетений кошик. Дівчина споважніла й сказала:

— Якщо подивлюся в це дзеркальце, стану такою, якою я є насправді. Краще знай мене в цьому зображенні.

— Хто ти? — спитав я.

— Хіба ти не знаєш, Янама? Я — Смерть. Тобі двічі вдалося втекти від мене, але тепер ти

— мій наречений. Я — твоя тінь. Підемо разом у глиб пралісу назустріч твоїм предкам.

Уруна розказував потім моїм людям, що жакві забрала мене з собою і дала мені з'їсти отруйний мед диких шершнів.

ЦИГАНКА

No creo en las brujas,
pero que las hay, hay.³³

Я люблю самотнє бурлацьке життя, але це не до вподоби моїй старій матері і решті нашої давньої сім'ї. Всі ніби змовилися й вирішили, що мені конче треба одружитися, щоб наш славний родовід галузився, ряснів і розцвітав. І все тому, що я — єдиний чоловічий паросток, бо чомусь, через непроглядне Провидіння, в моїх дядьків і тіток народжувалися самі дівчата. Отже, на мене навалився обов'язок продовжувати ім'я родини, бо дівчата, одружившись, переходять до чоловічої, і як тоді бути гордим Гуляям?

Але мені до вподоби життя тарпана в степу чи беркута в Карпатах — одиноке, необмежене обов'язками, статутами, приписами. Не те щоб я був проти моралі, але сам бажаю надати їй свого забарвлення і свого запаху. Хай би вона називалася пройдисвітською мораллю.

Бувши бурсаком Києво-Могилянської Академії, жадібний знання, кинувся в різні напрямки наук, особливо зачитуючись езотеричними руко-

писами, розшифровуючи старовинні мудрощі Птаготепа³⁴ й Іпувера³⁵, клинописи сумерійців та арамейські черепки з Мертвого моря, з їхнім знанням магії, астрології й пророцтва. Я так і не закінчив студій, шукаючи в сучасному житті залишків давньої мудрости, намагаючись скористати з її засекречених вістей, бо родина, помітивши, що з мене кінець кінцем не вилущиться бакалавреус, доктор чи університетський професор у Болонії, вирішила перетворити свого блудного сина в економа дїбр графа Яворського.

І ось я тут, у цьому провінційному містечку, душуся в його загумінковому повітрі і не знаю, з чого починати новий напрям існування. Родичі запрошують мене в гостину, але я добре проглядаю їхні приховані наміри: оці щедрі обїди й вечери зі солодкими наливками, що легко запаморочують голову, тільки для того, щоб показати мені деяких кузенок і розповісти про їхні цноти й таланти. Всі вони схожі одні на одних, ті Галі, Олі, Юлі — гарненькі й дурненькі, особливо остання, якою не може нахвалитися дядько Данило, що втратив ногу в обороні Хотина. Є ще якась Інна, яка грає в цісарському театрі у Відні, але її, на щастя, тут нема. І чи варто було тратити стільки років науки, щоб одружитися з такою пустоголовою цяцею? Але біда в тому, що я сам не знаю, що найкраще для мене і, врешті, чого сподїваюся від свого жит-

тя. Моя посада не з найгірших і могла би бути навіть цікавою, якби я не жив думками серед зір.

Якось одного разу — то було святкування іменин тітки Дуні, як мені здається, наймудрішої серед наших кривних, бо насміхається з намагань поставити мене на рушник, — вона розказувала сусідам про одну циганку, втаємничену в кабалу, таро і ворожіння на картах, яка буцімто непомильно відгадала різні меандри її майбутньої долі й навчила, як обминати життєві небезпеки. Я непомітно прислухався, і мене одразу охопило бажання познайомитися з тією жінкою. Обережно розпитав потім, де вона живе.

Зорайда — так називалася циганка-картоманка — жила недалеко від тітки Дуні, в низенькому домі під диким виноградом, але туди ніхто не мав доступу. Своїх клієнтів вона приймала серед густого вишневого саду в оброслій хмелем альтанці. Треба було спершу домовитися про день і годину, що тітка обіцяла полагодити.

Отже, одного пізнього вечора я пішов назустріч своїй долі. За тітчиними вказівками швидко знайшов дім і альтанку та з голосним калатанням серця увійшов до неї. За низьким столиком сиділа огрядна жінка в широчезній квітистій спідниці, що сягала їй до кісточок ніг, загорнена в різнобарвну хустку з довгими торочками, з-під якої виглядали руки в перстнях і браслетах, що звинно мішали й розкладали карти. Голову при-

крашало чільце в дукатах, з-під нього свердлив мене різкий, допитливий погляд, але я й не думав назвати їй свого імени, бо якщо вона ворожка, повинна би відгадати, хто я і навіщо її шукаю.

— Сідай, — закректала стара, звелівши, щоб я уместився на стільці. Я сів навпроти і став пильно придивлятися до неї, але розпатлане чорне волосся закривало обриси лица і тільки блискучі, хижі очі нагадували звіра-грабіжника. Вона якийсь час удивлялася в узір розкладених карт, тоді мовила:

— Не дайся зловити в пастку одноногому чоловікові, бо він хоче тебе одружити зі своєю дочкою, а вона — розвезена й розтратна, окрім того, язиката й нещира.

Я охолов з подиву, бо одразу зрозумів, про кого була мова. Авже ж, ішлося про дядька Данила і про його Юлю з пискливим голоском. Одночасно я підозрював, що тітка Дуня щось натякнула Зорайді... Вона начебто відгадала мій сумнів, бо мовила:

— Як будеш іти додому, то бічною вулицею, бо прямою вийде тобі назустрі п'яний і захоче битися.

Якраз піду прямо, поміркував я одразу. Адже про таку можливість тітка Дуня не могла й думати!

І справді: я ішов прямо додому, тоді знічев'я вискочив з якоїсь брами, заточуючись, п'яний чолові'яга і давай гамселити мене кулаками:

— Віддай мені гаманець, Грицю! — верещав на ціле горло. Я ледве виборсався, ледве переконав його, що я — не Гриць, тільки Остап, а тоді він так само настирливо почав перепрошувати, і я зідхнув з полегшенням, коли він врешті відчепився від мене.

Справді, Зорайда має віщий дар! — подумав я і вирішив знову її відвідати.

Через тиждень пішов у домовлений час до альтанки. Зорайда порозкладала карти і тихо воркотіла над ними.

— Ти сьогодні особливо щасливий, — сказала. — Праворуч від криниці під явором знайдеш золотого дукача. А за тиждень, у суботу, познайомишся на вечорницях, хоч як не ставай дибки, зі своїм великим коханням.

Го-го-го! Це вже надто! — подумав я, ідучи дорогою. Дивлюся — криниця, а праворуч явір, і щось блищить біля стовбура. Схилився, взяв у руку — щирий золотий дукач! Справжній. Тепер погано, подумав. Доведеться закохатися, бо з зорями нема жартів!

На вечорницях побачив струнку чорноволосу Інну з бистрими голубими очима, почув її розумну розмову й одвертий сміх... Вона якраз приїхала з Відня. За місяць ми одружилися.

Але несподіванка чекала на мене рік опісля, коли тітка Дуня приїхала до нашого хутора на хрестини свого першого племінника.

— І що, Зорайдо, твій чоловік зробив з тим золотим дукачем, якого я поклала під явором?

— Подарував мені за сина, тіточко. Ось він уже висить на разку мого щирого намиста! — засміялася Інна. — Ви ж знаєте, що він завжди в зорях: навіть не розпізнав у хресному батьку нашої дитини, акторові Зенону, того п'яниці, що гамселив його кулаками!

Вражений, обурений, ображений, я покинув дім. Довгі місяці волочився по світу: тинявся по Парижу, Празі, Гайдельбергу, де в тамошньому університеті познайомився з наукою містика Якоба Беме. Може, надхнений ним, почав у інший спосіб розглядати всі події свого життя. Зрозумів, що Інна, як і тітка Дуня, несвідомо були під впливом сузір'їв, що людина нічого не може вдіяти зовсім самостійно, що ми всі вплетені в непроглядний усесвітній лад і що вічні світила ворохоблять наші уми, серця і дії.

Восени я повернувся зі щедрими подарунками всій родині й перейняв свій обов'язок економа дібр графа Яворського.

БОГУСЛАВКА

Весняний легіт кучерявить Босфор, що від ясности сонця перетворюється: зверху плинне золото, внизу смальтова голубизна. З палати Топ-Капі бачу, як у саду коливаються стрункі кипариси, наче одаліски в танці. Внизу, біля мечеті, розкотистий гамір: крамарі вигукують, розхваляючи свій товар, і тільки сумовитий спів муедзина з мінарету спроможний на короткий час молитви перервати цей гул.

Я для тебе, Омаре, відцуралася своєї віри, свого народу, стала твоєю наложницею, привела на світ принцесу Фатіму, я — твоя улюблена жона в гаремі... Іду, загорнена в шовковий халат, до султанської лазні, а мої давні подруги, тепер покоївки, куховарки, пралі, з погордою повертають спину і цідять кризь зуби: "Зрадниця! Запроданка! Сука!"

Це думають також мої побратими, що в підвалинах палати, осліплі від темряви, заковані, морені голодом і півничним холодом, призначені на прилюдну страту або на довічну каторгу в ґалерах. Вони прокляли мене і радо плюнули б мені в лице.

Так, я — зрадниця, але не запроданка. Всі ці багатства, самоцвітні сережки, золоті браслети мені зовсім байдужі. Не вабить мене весь цей тягар шовків, брокатів, парфумів, казкових килимів, атласових подушок, ажурних покривал, весь цей султанський двір з танцюристками, музикантами, переляканими підлабузниками, євнухами і невільникми. Ніхто не відає глибокої туги в моїм серці, хіба Омар, який має підозру, що я ношуся з бунтом у грудях.

— Я бачу в твоїх зіницях широкий степ, Маріям. І в Фатімі також степ ув очах. Ви ніколи не полюбите цей мій край з його палатами й мечетями, з його піснями й переказами... Ви обидві завжди залишитеся вигнанками в цій державі!

Омар страждає, але його страждання — це неміч змусити мене до послуху в почуваннях. Він здогадується, що я радо жбурнула б усі вигоди, почесні й привілеї першої жінки в гаремі в крутіж Ненаситсья, щоб тільки повернулися мій Богуслав, батьки, родинна хатина, моя незаймана молодість! Ось красується якраз навпроти палати в гавані широкобока галера з золотими берегами, здається, що можна її досягнути рукою. З коханця зараз перетворюється султан, що любить переловити мене на заборонених думках:

— Що, Маріям, задивляєшся на летючий корабель? Хотіла б утекти від мене назад у свою

Козаччину? Але ти — моя, ти знаєш, що ти — моя пташка в золотій клітці!

Розхилиються завіси зі шнурків намистин, і тихо, мов тінь, з'являється наша доня. В її руці — писанка.

— Це я сама, мамо, намалювала тобі на Великдень! — втішено каже. Омар вириває з її рук мальоване яечко і крізь вікно жбурляє в сад.

— Я казав тобі, що не хочу тут ваших звичаїв! Ти — турецька принцеса, знай, що тобі призначено бути взірцем слухняності серед дівчат, щоб стати гідною якогось хана чи шейха, що його тобі колись виберу, розумієш?

Фатіма дивиться на батька переляканими мигдалевими очима, і він, розлючений, виходить. Доня зі сльозами обіймає мене:

— Мамо, правда, що в Богуславі дівчата не мусять носити паранджі, що квітчають волосся віночками, гуляють на вечорницях і самі вибирають свого судженого?

Я розказую їй про Богуслав, про діда, що грає думи на кобзі, та бабу, що знає безліч казок, про наш сад і квітник з мальвами, про нашу стару церковцю з писаними іконами, про звичаї й празники... Її очі блищать із захопленням, аж надходить Фаріда й нагадує, що вже прийшов старий Юсуф читати з нею Коран. І доня, хоч і нерадо, йде за нею, бо послух — перша цнота туркені.

Омар не тільки жорстокий у своєму коханні. Він милується моїм стражданням не коли я плачу, тільки коли кам'янію з жаху. У нього тоді з'являються різні хижацькі вигадки, тоді він відчуває якусь божевільну насолоду. Так і тепер:

— Бачиш оту галеру? Там помістилися б усі козаки-невільники і могли б поплисти до гирла Дніпра, на волю. Ти могла б відчинити їм браму: ось султанський перстень, з яким можеш веліти відімкнути важкі двері підвалля. Тільки заборися, Маріям, своїм Богом Ізою, що любитимеш мене цілу ніч до безтями, а вранці я потягну тебе за коси і звелю відрубати цю непокірну голову від грішної плоті на Золотому Розі... Ти й не знаєш: завтра, на ваш Великдень, посадять на палях трьох козаків, уже готують видовище. Захочеш подивитися, як по стовпах спливає кров і кал твоїх побратимів, як корчаться в смертельних судорогах?

Він знімає з пальця свій султанський клейнод і кладе на касету з гашишем. Тоді розлягається на подушках і велить собі подати вино з тамариндів. Знаю, що не має міри, швидко п'яніє від забороненого пророком напою і засинає твердим, довгим сном.

І ось вирішується моя година. Все інше відбувається, наче сновидіння. Кремезний в'язничний сторож, побачивши перстень султана, паде на обличчя, потім відчиняє залізні, скрипучі ворота. З підвалу доноситься спів і стогін.

— Чи знаєте, який день сьогодні, товариство? — питаю козаків, які сидять у задушливій печері. — Сьогодні Великдень на наших землях! Там галера жде в гавані. Там — ваша воля! І візьміть зі собою принцесу Фатіму, мою єдину зірницю, та передайте моїм батькам у Богуславі. Вона хрищена з води Звинислава...

А ти, Марусю Богуславко? А твоя воля?...

Я — зрадниця, я мушу спокутувати свій гріх.

Коли галера поволі зникає у вечірній мряці Босфору, я повертаюся до палати в останню свою ніч любовно пригорнути султана.

СВЯТА

Мої предки воювали з тиграми, крокодилами й давунами серед пралісів довкола дельти Нігеру, серед страшних ворожою природою і міжусобицями різних племен. Я не відав свого коріння, відчував тільки, що треба битися проти всіх, щоб знайти собі місце під жорстоким сонцем. Молодий і неосвічений, продирався в нетрі й тинявся між різними поселеннями в пошуках самого себе.

Якось, утікаючи від тропічної зливи, що якраз переїщила праліс, потрапив у розлогу печеру і, розглянувшись, помітив на кам'яних стінах дивовижні малюнки чорних і брунатних озброєних воїнів, що змагалися з дикими вепрами й бізонами, запалювали шатра і вбивали інших, схожих до них самих. Зрозумів, що то — розповідь про моїх предків! Тоді в мені зажеврїла іскра: я один з тих покривджених, на мені — обов'язок за них відімести.

В Ізе мене чекало об'явлення. Волочившись між глиняними житлами, потрапив на базар, де серед качанів кукурудзи, сухих стручків квасолі, олії з пальм денде й череп'яного посуду були виставлені для продажу теракотові й бронзові тату-

йовані голови, від яких, наче віддзеркалення вічних світил, біла велич і гідність.

Присіши побіч продавця, оскільки його товаром якраз ніхто не цікавився, почав розпитувати про нашу бувальщину. Мій співрозмовник виявився говірким, і я довідався про могутніх онів³⁶, про їхні садиби в Іфе й Беніні, про війни племени Біні проти ворожих Ібо по другім боці Нігеру. Ольове, так звали мого співбесідника, відкрив мені, що я — з Йоруби, землі племени Біні, і що маю бути гордим з цього, бо людина без предків — наче деревина без кореня.

Якраз тоді відновилася ворожнеча між Біні й Ібо. Я відважився стати по боці перших, моїх побратимів. Наше поселення радо прийняло до гурту завзятого юнака. Ми переправилися вночі через ріку до сусіднього Оніча, зовсім не готового до ворожого нападу. З хижою ненавистю запалювали хати, мордуючи поселення, грабуючи його добро. Молодих дівчат силоміць волочили до човнів і переправляли на наш бік. І це все мені здавалося героїським вчинком! Тут кожному з нас припала частина здобичі, а мені особисто — одна безмовна від жаху юнка.

Я забрав дівчину до нашої халупи й передав у руки матері, щоб прислужувала їй при домашній роботі, але перелякана тваринка тулилася до найтемніших закутин. Мати воркотіла, невдоволена, бо то означало ділитися тісним простором

хати і скупою поживою з чужою, ворожою людиною.

З часом, здавалося, почали звикати одна до одної. Дівчині доводилося прати на ріці плаття, що вона виконувала слухняно й старанно. Якраз через ту смирність і лагідність її прозвано в селі іменем богині води, Ошú.

Від мене вона ховалася. Щоб її приручити, хотів повісити на її шиї разок голуких намистин, але вона ніколи його не носила, і одного разу я помітив таке саме на вівтарі бога Обатал³⁷.

Мати, вдоволена, тепер курила свою люльку з коноплями і раз мені сказала, що не противилася б, якби я задумав одружитися.

Придивляючися здалеку, як Ошú йшла до ріки, помітив її гнучкий стан, довгу шию й сумні очі, що дивилися кудись далеко, наче за обрій. Коли знову вибралася з кошиком плаття на голові над берег, метнувся її зловити, але вона втекла від мене щодуху, наче газель від голодного леопарда, розкинувши плаття по густих кущах над річкою. Це мене образило, бо дівчата нашого поселення бажали б моїх любощів. А потім мене огорнула наша дідична чорна туга.

Незабаром ми розбагатіли. Біля халупи розрослися дерева кажú³⁸ і жаботікаби³⁹ та розцвіли так буйно, що ціле село приходило дивитися. У городі рясніли стручки кіябо⁴⁰ і блискучі жільо⁴¹, зернята яких приваблювали цілі зграї співучих

птахів. Я ловив їх і продавав у чепурних саморобних клітках. Найкращу, зі семибарвною саїрою, поніс для Ошú, але вона випустила пташку на волю.

Потім діялися в нас дива. Почалося з того, що попри нашу хату йшла жінка з прокаженою дитиною, яка дуже плакала. Ошú була якраз у городі, вийшла на дорогу, взяла малу на руки, і та замовкла. Скоро опісля, зовсім здорова, гралася вуличними камінчиками.

Такі справи біжать по світі швидше світла, і до нас напливали ріки людей з різними болями. Ошú не відмовляла нікому — ні землякам, ні ворогам. Вистачало, щоб їх доторкнулася, й вони виліковувались. Хвилі гомону про неї котилися далеко за поселення, з усіх усюдів приносили їй хворих. Хата наповнилася дарунками від вдячних прочан, але вона не користувалася ними.

Я щораз більше нидів від жаги за нею, а вона цього наче не помічала. Довгі дні бродив уздовж ріки, шукаючи миру серед надрічної рослинності. Одного разу наступив на чорну гадюку, яка вжала мене в литку.

— Тепер ти помщена, Ошú, — думав я, сідаючи в човен. — Доки зійде місяць, стоятиму перед богами.

Течія несла, мене в бік оселі, де Ошú прала плаття при березі. Побачивши мене, не втекла, як звично. Подала руку, щоб я висів на пісок, а

тоді губами припала до рани й узялася її ссати. Я відчув пільгу, біль ушухав.

Натомість губи Ошú почали синіти й набрякати, її обличчя — перетрорюватися в темний місяць. Я кричав:

— Ошú! Ошú! Не втікай від мого гарячого віддиху, від моїх диких пестощів! Не йди від мене золотим плаєм, бо я ридатиму в тіні, як бездомна дитина! Тобі десь призначений рай з небесними радощами, а мені — сміх шакалів у безмежній пустелі!

Западала тропічна ніч.

І я бачив, я бачив, як Ошú пішла по ріці місячною стежкою на другий берег.

СТРАШНИЙ СУД

Я змалечку був закоханий у красу: чи то були сільські тосканські дівчата з загорілими лицями запашних брусниць, чи бамбіні-янголята, яких можна було оглядати в різних позах біля міських фонтанів і довкола соромливих алябастрошкірих мадонн, що розкривали одну непорочну грудь для малого Ісуса на вітварях наших церков, чи там же також півдорослі янголи невідомої статі в поchetі Святої Родини.

Я ріс і формувався у грішно-солодкому сяйві володарів Медічі й Борджа. Некрасивий з роду, з широким ротом і переломаним носом, почував себе упослідженим серед молодих красенів, таких, як Давид, яких я рисував і видовбував із брил мармуру. Мстився долі: по-різному опускався на дно, валявся в моральному болоті як розпусник, содоміт, п'яниця, бешкетник — між одним і другим безсмертним твором, бо вже тоді давали мені титул генія.

Змалечку я розумів, що божественне об'являється в плотському, а плотське в божественному... Ще юнакові, мені довелося пережити спалення Ієроніма Савонаролі на головній площі, міх

ратушею і собором, і хоч я противник усякого насильства над людиною, оправдував жорстокість своїх меценатів, бо суворий домініканець монастиря Святого Марка громив світське мистецтво, називаючи його справою диявола.

Мої меценати, особливо Льоренцо Медічі ("Magnifico"!), були всі витончені, розумні й жорстокі. Любили п'янке життя, оточували себе красою і гармонією архітектури, милувалися мистецькими картинами й скульптурами, на їхніх дворах дзвеніли, разом із цілими родами лютець, флейт і віоль, сонети, канцони й мадригали. Читалося вголос Петрарку, Боккаччо й Аріосто, навіть Данте, що посилав своїх особистих ворогів до пекла і ще жив у птоломеївському світобаченні.

Ми, молоді, вже гналися в майбутнє! Маккіявеллі навчив нас, як дивитися на світ і на його завоювання!

Одного вечора прийшов до мене диявол:

— Папа Юлій II призве тебе до Риму розмальовувати стіни Сікстинської каплиці. Пам'ятай про всю наругу Всевишнього над собою!

— Відійди, сатано! — я мовив, бо, незважаючи на всі свої провини, не був здатний на двобій з Богом. Чорт засміявся, перетворившись в янгола такої божественної краси, що я мимохіть простягнув руку, щоб доторкнутися його обличчя. Вогненний струм прошив її. Я боявся, що вона навіки скалічена.

— Пам'ятай про помсту Богові! — мелодійною флейтою заспівав його голос, і марево розвіялося у вечірніх сутінках.

Я вийшов з дому. Над містом висіла задуха, наче перед бурею. На площі й уздовж вулиць возносилися випари спітнілих тіл і дим з вогнищ, де смажили каштани. На мосту через Арно присіла якась прохачка з білою хустинкою на голові, загорнена в сіру накидку, і простягала до прохожих худеньку, здавалося, дитячу руку. Я кинув їй срібний гріш, єдиний, що мав при собі, і вона тоді, підвівши голову, так сумно подивилася на мене, що я здригнувся. Була ще молода й усміхалася, здавалося, крізь сльози.

Не міг її забути. Той дитячий погляд соромливої вдячності переслідував мене вдень і вночі. Забувши про відвідини диявола, почав різьбити її обличчя.

За кілька днів вийшов знову на берег Арно, але її там уже не було. Розпитував у різних вуличних жителів, чи не бачили її. Один жебрак розповів, що вона з Піємонте й повернулася до свого села. Ніхто не знав її імені.

Я ніколи більше її не зустрів, але з кожним днем її образ ставав чіткіший. Я закохався в нього. Це була моя Пієта.

Коли папа Юлій II покликав мене до Риму, пригадалися слова спокусника. Я відчув тоді його вогненний дотик і виконав оту безсмертну фреску

на стелі каплиці, де Господь Усемогутній, дозрілий, повнокровий володар у хмарі янголів, обнявши молоду Еву, передає іскру життя новоствореному Адамові. Цього Господа, наче всесвітнього тирана, слід боятися, бити Йому поклони, бо Він високо вознісся над людські виміри і вічно існує у розкошах, створених для себе. Йому треба пісень хвали, фанфар, сурм і литавр, не віоль чи лютень, Йому важко молитися в леготі лаврового саду.

— Ось я помстився Йому за своє обличчя!
— думав я, малюючи Страшний Суд, де Христос з'являється, наче месник, що вигнав продавців із храму, в усій своїй надлюдській величі. Так, Ісус там розділяє овець від кіз, Бог справедливости, не милосердя...

Наше життя біжить швидше, ніж хвилі гірського потоку. До мене прийшла смерть, і ось я вже стою серед натовпу перед Суддею, що оживає на розмальованій стіні Сікстинської каплиці. Фреска перетворюється в реальність, і я — один із суджених. Син Божий — володар Усесвіту — розглядає мої картини, скульптури, читає мої сонети.

— Тут усе дише людськістю. Не знайдеш нічого Божого, а зображення Твого Батька — геніяльно-блюзнірське! Всі ці його пророки, сивілли, янголи, навіть Мойсей і Давид — розпусні фло-

рентійські вельможі без духу святости... Суди його за його власною мірою! — гримить звідкись голос Савонаролі.

— Пригадай собі його Пієту, Господи! — співає з висот голос жебрачки з моста над Арно.

Настала тиша в каплиці. Я помітив тоді Христове обличчя — страждальне, пронизане безмежною любов'ю.

— Він бачив біль світу... І він ніс його на собі... Увійди у вічність, геніяльний блудний сину!

ХРЕСТОНОСЕЦЬ

Коли Барбаросса, Рудобородий, закликав християнський люд до святого походу, щоб відбити Господній гріб від проклятого бусурмена, я надів променисту кольчугу, припняв важкого меча, спустив забороло на молодече лице під шоломом з червоними перами, ступив у дзвінке стремено, плигнув на коня, в покривалі родинного знам'я, і аж завіяв за мною білий плащ з візерунком хреста!

Я був наймолодший у поході, радо услужний старшому рицарству в невигодах далекої путі. Ми переїздили темні бори, глибокі долини-яруги між високими горами, наші коні копитами нищили майже дозрілі лани, а ми грабували селянське добро, щоби здолати трудну та жертвенну дорогу.

Наш хрестоносний похід залишав за собою мерців, гвалтованих жон і спустошені села, бо таке вже право походів! Ми співали побожних пісень, відправляли молебні за прощення гріхів, бо наш задум був чистий, без сказ, тільки ми — в пороках, недосконалі. Але кожний приносив себе в жертву для Ісуса, нас благословила кров, що

спливала з хреста на Голготі, й ласка долонь, пробитих цвяхами.

Так добилися до ріки Салеф у Туреччині. Повінь забрала міст над нею; довелося з кіньми та зброєю перебиратися на другий берег. Наш цар гукнув: "З нами Бог!" — і перший метнувся в чорторий. Ми кинулися вслід. Чорна ріка люто зашуміла, запінилася. Ми боролися з нею, борсалися, наче скажені. Мені вдалося щасливо дістатися до прибережних дерев, залитих водою, а там, від стовбура до стовбура, змагаючися з течією, мій вірний кінь вивів мене на сушу.

Украй виснажений, я помітив, що багатьом рицарям не вдалося переправитися на другий берег і що між врятованими не було нашого царя.

— Барбаросса втопився! — гукали й плакали ми, не відаючи, що нам робити. Цілу ніч і цілий день, надіючись на якесь чудо, ходили вздовж ріки й шукали між кущами. Але чудо не сталося.

На третій день, порахувавши наші втрати, зібравши недобитки, наладнали похід і під проводом Ричарда Левине Серце рушили в напрямку Єрусалиму, щоб завершити наше завдання. Багато з побратимів, одначе, відстало від святого задуму й повернулося до вітчизни.

Тепер Ричард вів нас крізь пустелю, засіяну фортецями, які ми здобували і грабували, завжди на славу Господню, бо той край уже не був хрис-

тиянський, отже, все оправдувалося великою метою.

Однієї днини небо затягнулося важкими, жовтими хмарами й почався страшний суховій. Пісок їв очі й ніздрі, забивав рот, не дозволяв дихати. Я відбився від наших людей і шукав пристановиська біля брами якогось замку, не знаючи навіть, чи він був нам прихильний, чи ворожий, одначе моє виснаження було таке велике, що втратив свідомість.

Не знаю, що діялося потім, як довго лежав без пам'яті.

Коли розплющив очі, побачив кімнату, освітлену каганцем. Я лежав на м'якому килимі серед шовком вишиваних подушок. Хлопець, приблизно мого віку, одягнений у шаровари й гаптований лейбик, жестами кликав мене. Я ледве звівся на ноги; всі кості мені боліли, але поплівся за ним. Він повів мене до невеличкої будівлі, що мала вигляд круглого вулика. Всередині, на моє здивування, булькотіло джерело з теплою водою. Не довго думаючи, я роздягнувся й шубовснув у купіль, що здавалася мені новим народженням. Коли вийшов з води, помітив, що мій одяг кудись зник, натомість при вході до лазні знайшов халат винного кольору й м'які капці з закрученими носами. Вдягнувшись, мав таке відчуття, що я — каліф або принаймні шейх.

З'явилися дві дівчини, також одягнені в шаровари й лейбики; ввічливими жестами дали зрозуміти, що маю йти за ними.

Ми прийшли до невеликої світлиці, освітленої кришталеvim канделябром. Уздовж стін стояли лави, застелені розкішними килимами, а в різьбленому кріслі при низькому столику сиділа неземної краси жінка.

— Хай усемогутній Аллах дасть тобі мир, чужинцю! Він привів тебе до мого дому, і ти є моїм гостем, — сказала вона моєю рідною мовою.

Я зрозумів, що опинився у ворожім замку. Одначе та жінка ніяк не була схожа на ворога! Колись мені розповідали, що між мусульманами існують жінки з глибокими знаннями, які пишуть книжки, грають на різних інструментах, навіть обізнані з прикметами небесних тіл, і обраховують, коли має наступити затьмарення сонця чи місяця, але я не вірив у такі небилиці.

— Ти знаєш мою рідну мову? — спитав я зачудовано.

— Так, я вивчила її, коли була в гостях мого дядька, еміра Кордобі. Там перебував також один міннезінгер⁴², що прекрасно грав на віслі⁴³. Я полюбила його пісні і вирішила відчитати їхній зміст...

Вона заплескала в долоні, й одразу з'явилися перед нами ті дві дівчини, яких я вже раніше ба-

чив, з тарілками різних ласощів і солодких напиктів. Я не давав себе довго припрошувати і, підкріпившись, спитав кастелянку:

— Ти, мусульманка, так щедро приймаєш хрестоносця! Чи знаєш, навіщо я взяв на себе цей хрест і приїхав до цієї землі?

— Знаю, — сказала вона. — Ти — наш ворог, але чи сам Ісус не казав нам усім любити ворогів і робити їм добро?

— Так каже Євангелія.

— І також Коран. Ми віримо, що Христос був пророком, народженим від Діви Марії, і що Його слова є від Бога. А Бог велів захищати убогих, сиріт, удів, в'язнів і подорожніх, що я і роблю.

— Я не читав Корану, але мені розповідали, що то книга для чоловіків. Вона обіцяє світські радощі своїм обранцям, а жінки там стоять у тіні.

— Я вірю в справедливість Усемогутнього і в те, що кожний дістане нагороду або кару за свої вчинки. Головною заповіддю Євангелії, так, як і Корану, є закон любови: любити Господа і свого ближнього...

Сповнений подиву, я дивився на ту прекрасну жінку, яка могла забрати моє життя з таким оправданням, з яким я забирав у багатьох її віри. Вирішив тоді покинути хрестоносний похід і повернутися до своєї землі. Знав, що понесу в серці назавжди людину, яку сам Бог поставив на дорозі мого життя у вирішальну годину.

Доки сів на коня, клякнув перед кастелянкою й поклав у її руки медальйон Богородиці з благословенням моєї матері.

Тоді вона зняла з себе й повісила на моїй шиї талісман мусульман — захисну руку Фатіми, сестри Моххамеда.

ФРАНЧЕСКО

Коли хто відвідає в заході червоного сонця Ассізі, з тим неймовірним видом на поля Умбрії внизу, цей кам'яний голубник, приліплений до скелі серед темних кипарисів і крутих, під осячними копитами дзвінких вуличок, що закінчуються базилікою в голубо-рожевих вибляклих фресках Джотто і з моєю криптою, забере з собою пригорщу миру, будь він інші віри чи без неї.

Тут я народився, син заможних батьків, за Божим провидінням, як Христос, у бідній ясині. Тут гуляв між патриціями й лицарями, був трубадуром і гульвісою, аж голос Найвищого покликав мене до служби, і я покинув усе — родину, батьківський дім, славу, молодість і поклав їх на жертвний олтар. Той голос велів мені роздягнутися з шат і одягнути лахміття, не бенкетувати з господарями, тільки ділити жебране зі слугами, нещасними, прокаженими. Моєю рідною сестрою стала Убогість.

Господній голос — могутніший від грому, хоч говорить шепотливим потоком чи гудінням бджоли над медового квіткою. Я міг незважати на нього, як і на свої віщі сни, але назустріч ви-

йшло людське горе, якому я не міг опертися. Те горе взяло в руки моє бідне серце, і я здався.

Дивна людина: здається самотньою билиною серед широкого поля, яку найніжніший легіт може з корінням вирвати, таку кволу й немічну, а виявляється, що найлютіші гурагани не здатні її зломити, що радісно глузує з усіх своїх невдач і далі триває. Так і я, спочатку самотній, осміяний прохач милостині по різних містах і проповідник Господньої любові, незадовго знайшов однодумців і став їхнім голосом.

Нам потрібне було благословення Церкви, щоб не носити на своїх чолах і лахмітті печаті єретиків, хоч наша віра була далека від традиційних ритуалів, упорядкованих церемоній. Ми молилися серед лісу чи в полі, разом із побратимами й посестрами: із сонцем, хмарами й дощем, місяцем, зірками, птахами, звірами й комахами. Що в цьому розуміли прелати у своїх важких ризах довкола папи у Ватикані?

Одначе, з Господньої ласки, на нас зійшло благословення Церкви, нас признано.

Тоді сталася нечувана річ: з'явилася перед нами вісімнадцятилітня дворянка Кляра Скіффі, голубоокій кипарис, яка вирішила вступити до нашого чину. То була особлива дівчина, несвідома своєї краси. Мала властивість дитини втішатися камінчиками над річкою, сушити в молитвеннику дрібні листочки й квіти на візерунок довкола іко-

ни Богородиці, питатися Божої вістунки-зозульки, з котрої сторони світу прибуде її щастя. Зозулька розгорнула червоні цятковані крильця й полетіла в бік церковці Святого Даміяна...

Кляра, Ясна, Світла! Вона не могла носити іншого імени! Ми зустрічалися на самоті, инколи у каплиці Портіньюкулі, инколи біля джерела, в лісі, і вона з побожністю пила кожне моє слово. З усією наснагою невинної дитини полюбила Сестру Убогість, разом зі мною раділа шепотом потоку й весняним леготом із-за гори Альверно. Я сам, у призначений час, обстриг золотий водоспад її волосся і простягнув їй волосяну рясу взамін за шовковий одяг. Дівочий монастир Святого Павла серед лягун став її першим прибіжищем черниці.

Не помітив, коли Кляра заволоділа всім моїм еством: я весь час думав про неї, вона не тільки була посередницею між Богом і мною, її ангельська подоба почала набувати образу Спасителя.

Голос сумління сказав мені, що грішу перед Господом і перед нею, бо вона жила чистим буттям — як річка, як дерево, як камінь. Я намагався бути таким, але не міг: у грудях жевріло від сподівань, від бажань, від страждань. Я кохав Кляру.

Раз прийшов прокажений і кинувся мені до ніг:

— Благослови мене, святий брате, бо я негідник і Бог мене важко покарав за гріхи.

— Благослови ти мене, нещасний брате, бо я більший негідник, ніж ти.

— Ти ж чистий, не знаєш, що таке гріх.

— Знаю, брате.

Він сумно на мене поглянув і пішов.

Моє життя пливло між екстазами кохання та зреченням. Я падав і піднімався. Благав Ісуса, щоб затер у моїм серці її світлий образ, щоб розіп'яв мене на своєму хресті.

Одного дня Він з'явився в безмежній любові й подарував мені свої стигми.

— Мій дорогий брате, не вбивай свого кохання, тільки підійми його до непорочної святости. Непорочність — найвища й найважча цнота. Одним вона дарується — так дістала її колись Богородиця, так отримала її також Кляра. Інші мусять щоденно наново її здобувати, як ти, Франческо Бернадіні, співець хвали усіх створінь Господніх, святий з Моєї ласки.

КНЯЖІ ЛОВИ

Я, Ігор, князь київський, вибрався на лови в лісах над Великою Рікою. Мені вже ввижались бізони, однороги й фазани, бо дичини було стільки, що серце раділо. Насправді я не так тішився ловами, як тим, що мені вдалося втекти з Києва, де батько наполягав, щоб я врешті не бував гонивітром за кожним очіпком, тільки набрав поваги й одружився. З такою думкою запросив до палати аж три княжни в діядемах, з яких ні одна не припала мені до серця: одна була кирпата, друга цибата, третя зизоока, але, може, мені так тільки здавалося. Щоб якось виплутатися з небезпеки одруження, я придумав таку хитрість: візьму за жінку не найкращу, мовляв, усі вони прекрасні, — тільки найрозумнішу. До того вигадав три загадки для розв'язання. Перша: що таке — тверде, як камінь, м'яке, як шовк, і живе в мурованій палаті. Друга: що то за брат і сестриця, що ходять по хвилях річки, але не разом. І третя: що то за вулик, що вранці вогнем горить і не згорає, а ввечері в ньому сто бджіл гуде.

Три княжни, одна перед одною, хотіли показати свою мудрість, а я тільки сміявся в кулак!

На першу загадку одна з них мовила, що то яблуко, спершу тверде, потім соковите, і що росте в саду серед мурів палати. Друга — що то думка: спершу закам'яніла, потім вільна, що живе в черепі. Третя — що то серце: жорстоке й лагідне в клітці грудей.

Ще смішніше було з другою загадкою, бо одна княжна мовила, що то човен і чайка, друга — що то дика качка і водяна лілея (так наче б лілеї вміли по воді ходити!), а третя розплакалася.

Про останню загадку були такі думки: вулик — дзвіниця, що запалилася, але вогонь згасили, і потім у ній дзвони б'ють.

— Що за нісенітниця! — мовила друга княжна. — Очевидно, йдеться про сонце, яке опромінює дерево, де ввечері птахи ночують і справляють свої концерти.

— Ні, це — піч, де під вечір вітер свище, — сперечалася третя.

Я сказав, що всі відповіді вельми мудрі, але мушу передумати їх на самоті і аж після повернення зроблю свій вибір. З цим я попрощався, але тепер побоююся, що треба буде вибирати серед трьох пустоголових цяцьок княгиню київського престолу.

Так журившись, почвалав аж над берег Великої Ріки. Погода була погідна, небо наче рососою вмите. Ріка самоцвітно миготіла в ранішньому

промінні. Мені треба було перебратися на другий берег, але ніде не бачив переправи.

Чвалав уздовж берега, а там надибав у човні дівчину.

— Перевезеш мене на другий бік? — спитав її.

— Перевезу, — відповіла, і на тому наша розмова закінчилася. Я прив'язав коня і сів у човен, приглядаючись до дівчини. Коса в неї мала барву гречаного меду і сягала до колін, а сірі очі поважно дивилися за рухом весел. Відразу було помітно, що юнка — не до жартів.

— Дівчино, батько дав мені три загадки для розв'язання і ніяк їх не розгадаю. Може, ти допоможеш? Що таке тверде, як камінь, м'яке, як шовк, і живе в мурованій палаті?

— Це зовсім легко розгадати, дивуюся, що ти не спромігся! — сказала. Адже вода замерзає, як камінь, тане і стає м'якою, наче шовк, і живе в мурованій криниці.

Я аж підскаочив з подиву і захитав човном.

— Уважай, а то будеш окуневі за принаду! — засміялася.

— Ти більше надаєшся на принаду, красуне, — сказав я жартома.

— Я не для окунів, — відпалила, і сміх увірвався.

— Не гнівайся. Сміх тобі більше личить. А може, ще відгадаєш, хто такі двойко діток, що ходять по хвилях річки, тільки не разом?

Її гарне обличчя розхмарилося.

— Ось, бачиш, одне з них, сонце, якраз ходить по хвилі. А братик-місяць прийде тільки вночі, коли сонце ляже спати.

Я не міг намилюватися її умом і молодою гордістю.

— І невже скажеш мені також, що то за вулик, що вранці горить і не спалюється, а ввечері в ньому сто бджіл гуде?

— То не вулик — то маківка, рицарю: замолоду цвіте яро-червоним цвітом, а коли достигне, тоді в ній насіння шипить.

Ми прибили до берега. Годилося б віддячитися за перевіз, але в мені збудилася інша, іскриста думка:

— Будеш мені дружиною, розумна дівчино?

— Буду, князю, — відповіла.

— Як знаєш, що я князь?

— По твоїй зухвалій мові і по персня на пальці. Ти — Ігор, князь київський.

І тоді я не пішов на лови, забув про бізонів, зубрів, лосів, однорогів, фазанів — забув про весь світ і пригорнув майбутню княгиню Ольгу.

МАРІЯ МАГДАЛИНА

Що це діялося зі мною? Я зовсім не була вже тією Магдалиною, яку знала з перших років молодости. Здавалося, що ношу білого голуба в грудях, ні — цілий голубник! Хотілося бігти на пагорби Єрусалиму, співати гімни, танцювати серед олив, наче та щаслива дитина, якою була колись, давно...

Він ішов серед своїх учнів. Спокійний, далекий, здавалося — плив у повітрі. Я стояла серед юрби, і цнотливі жінки відсувалися від мене, неначе від прокаженої. Чоловіки натомість намагалися, хоч ніби випадково, доторкнутися моєї шкіри або погладити моє довге волосся, не покрите серпанком.

— Коли моя черга, Магдалино? — пошепки, але так, щоб усі почули, на ходу кинув слуга Кайфи. Народ значуще штовхався ліктями.

— Чи ти тільки для євреїв, чи також і для гостей цього міста? — дражнивсь римський центуріон. — Що за пишне волосся в тебе! — Він хотів його схопити, але я гордо відступила вбік, піднявши голову.

І тоді ми з'єдналися поглядом: Він — пророк, праведний, пречистий, і я — публічна грішниця. В першій хвилині хотіла запастися в землю: весь тягар мого життя, весь бруд, що обліплював мою душу, стали мене так нестерпно давити, що я закричала:

— Сину Давидів, спаси мене!

Він нічого не промовив, тільки облив мене таким лагідно-милосердним поглядом, що я зомліла.

Коли прокинулася, нікого вже не було поруч. Я лежала під кущем дикого ямину, оподаль від вулиці. Може, ніхто й не помітив, що знічев'я зникла серед людей. Почала пригадувати останнє переживання, що здавалося якимсь несправжнім, наче сновиддя. Він, у білій туніці, червоний плащ закинений через рам'я, такий ще молодий, але з такою дозрілою повагою на обличчі, близький, але одночасно недоступний... Він, який, не питаючи, все відав, який поглядом прощав, благословив, освячував... Ті очі пронизували навколишніх неземною любов'ю, ті жести, повні доброти...

Я загорілася бажанням усе про Нього розвідати. Судячи по мові, Він походив з Галилеї і Його матір Міріам можна було инколи зустріти між жінками в почеті. Говорили, що Він має дар привертати здоров'я хворим, що навіть воскресив уже три дні мертвого Лазаря, брата Марти, яку я знала з виду, а також і доньку старшого синагоги, Яіра.

З того дня я, наче далека Його тінь, завжди снувалася за громадою, що Його оточувала. Йоан пізніше писав, нібито Марія, Мартина сестра, у Витанії, в домі Лазаря, вилляла Ісусові на ноги літру дорогого мира, але то була я, Магдалина, що принесла алябастрову плящинку, повну пахощів, розбила її в домі фарисея та почала мастити Його ноги, цілувати їх із слізьми і обтирати цим своїм волоссям. Тоді Він простив мої гріхи й відпустив у мирі.

Але я не зазнала миру. Вероніка, що також стояла серед народу, тільки трохи віддалік, підійшла й шепнула, що хоче зі мною поговорити. Ми подалися до саду між оливи, і тоді вона мовила:

— Магдалино, чи знаєш, що Ісус є Сином Божим?

Я перелякалася.

— Так, і ти кохаєш Бога своєю плотською любов'ю, — сказала. — Це — великий гріх, бо любити Господа треба, як люблять його чисті янголи, духовно.

Наче громом прибита, я зрозуміла, що Ісус вигнав з мене тільки шість демонів, не сім, про яких згадував пізніше у своїй Євангелії Лука. В мені залишився страшний демон людської жаги, з яким не мала сили боротися. Невже не стало для мене спасенного чуда? Я знала, що то було би страшно, заборонене, прокляте Богом і людьми

диво. Моє серце, мов ув'язнена дичина, кидалося об клітку грудей, мої уста шерхли від спраги за Його непорочними устами. Я була винною перед тим, за якого була готова кинутися в пекло.

Минув торжественний в'їзд Ісуса до Єрусалиму, коли народ стелив одержу під копита ослиці, що везла Його до міста, й вітав, неначе короля, пальмовими гілками, але було очевидно, що то не до вподоби фарисеям і саддукеям, та що можна було очікувати найжахливіших наслідків. Невдовзі рознеслася вість про зраду Юди і ув'язнення Ісуса. Синедріон за всяку ціну вимагав Його крови. Все тоді залежало від Пилата.

Я відважилася: вдягнула найкращі шати, обвішалася прикрасами й пішла до його дому. Слуги знали мене і впустили до середини, бо чому ж Пилатові не забавитися?

Він сидів у високому гебановому кріслі перепитий; видно, сумління його мучило.

— Аве, Пилате! — сказала я. — Що бажаєш за звільнення Ісуса? Все, що в мене найдорожче, віддам тобі.

Пилат поглянув на мене затьмареним зором і сказав:

— За нього вже просила цнотливіша від тебе. Йди собі, жінко! Станеться, що має статися.

Я зрозуміла, що Син Божий не хотів моєї жертви.

Надійшли печальні дні Господніх страстей і смерти. Стоячи в розпуці біля Його Матері під хрестом, дивилася, як умирає для мене ласка сповненого келиха, бо любов від Бога — милосердя й співчуття, не всеохоплюючий вогонь, який мене пожирав. Його святе тіло корчилося в смертельних судорогах, по хресті спливали потоки крові. Моє бідне серце також корчилося з болю й немочі врятувати своє велике кохання.

Через три дні, вранці, я пішла з жінками до Його гробу... Мені першій з'явився Він, воскреслий, як садівник, але коли я Його впізнала і з невимовною радістю заволала: "Вчителю!", велів не затримувати Його, тільки сповістити іншим про Господнє воскресіння. До самого осяйного вознесіння був вірний божественному покликанню і любив мене, як кожне своє створіння.

Тепер я погодилася бути однією з багатьох у Його золотій авреолі.

Моя душа живе у великій мушлі, де шумить море.

МАНДАРИН

То було за володіння династії Ву-ті⁴⁴. Я, мандарин Лію-чі-мінг, проживши сто літ і списавши сто звоїв пергаменту, переливши в них думку і серце, вийшов у сад і зірвав з галузки достиглу черешню. Тоді прийшла до мене Смерть.

— Лію-чі-мінг, шовкова нить твого життя добігає кінця. Як маєш якесь бажання, я сповню його.

— Якщо твоя ласка, Смерте, — відповів я, — тоді посади це зерня черешні; поверни мені дитинство і дозволь ще прожити так довго, доки не виросте буйне дерево і не дасть такий щедрий плід, як оце.

Смерть задумалася, потім промовила:

— Доки сповню твоє бажання, впадеш у глибокий сон і будеш бачити у ньому своє майбутнє життя. Як прокинешся, зможеш вирішити, чи приймеш його.

Я ліг на мураву під черешнею і заснув.

Бачу себе малим хлопчиком, що біжить край лісу за білочкою. Звіринка швидкими стрибками зникає в гущавині, і я женуся за нею.

— Вернися, Лію! — кличе молода мати, яка ледве встигає за мною, але я забігаю щораз далі в таємничу темінь пралісу. Розглядаюся довкола. Білочка кудись зникла, матері також нема. Починаю боятися. Знічев'я доноситься до мене її гострий крик. Біжу в напрямку голосу, кущі мене дряпають, сухе галуззя б'є по ногах. Знаходжу свою дорогу маму, простерту на чатинні під ялицею, всю в крові. У глибині лісу помічаю леопарда з леопарденятком у пащі, який зникає в гущі. Звідкілясь надбігає дроворуб і тремтячим голосом каже:

— Там недобрий звір... дістав малят... — а зігнувшись над матір'ю, додає: — Така ще молода... Яка страшна смерть!

— Мамо, мамо! — ридаю, обнімаючи найдороще тіло, що обмазує кров'ю мої лице й груди...

Картина змінюється. Я вже юнак, походжаю по саду з батьком, цісарським старшиною, слухаю його мудрих наук. День погідний, у верхівітці лящать пташині трелі, якраз розцвітають хризантеми в різних барвах, яких так люблять малювати наші майстри.

— Лію, батько візьме собі нову дружину, що буде твоєю матір'ю, — каже. Я схилию голову в покорі, як годиться слухняному синові, хоч серце щемить з болю за рідною, незабутньою...

стежками між грядками квітів іде до нас дівчина в червоній атласовій сукенці в хризан-

теми. Дрібоче малими крочками в мініятюрних, тісних черевичках, і я впізнаю свою кохану Гай-танг, дивуючись, що зважилася ще не запрошена прийти до нашого дому.

— Лію, це твоя майбутня мати, Гай-танг, — мовить батько, і дівчина церемонно вклоняється.

Я тетерію. Як це могло статися, що вона вже домовилася з моїм батьком, коли ще недавно ходила зі мною оглядати червоні рибки в ставу цісарського саду, і ми цілувалися, коли на небі кружляли паперові дракони й довгохвості райські птиці? Безстидниця! Повія! — думаю, второпавши, що вона вибрала того з нас, хто вже тепер міг дозволити їй вигідне життя й високе публічне становище. Вирішую, однак, мовчати, пояснюючи собі поведінку дівчини її убогим походженням.

Невдовзі батько одружується в гучній церемонії, де я також змушений брати участь.

Гості роз'їджаються, залишивши весільні дарунки, що їх Гай-танг із захопленням розглядає. Батькові доводиться йти до палати: цісар кличе його в рицарських справах, бо на країну якраз напали з заходу гуни і держава готується до відсічі.

Іду до своєї кімнати й гірко плачу. Нараз двоє рамен, як пелюстки магнолії, обвивають мою шию й солодкий голос шепоче:

— Лію, я кохаю тебе, і ми можемо завжди бути щасливі... Треба тільки позбутися твого бать-

ка: кілька краплин зміїної отрути в келих виставить, щоб заснув безболісно...

Мене бере лютя і дике обурення:

— Ти, зрадлива медянице, так бажаєш відплатити за щедрість і доброзичливість? Хочеш, діставшись до високого крісла, жити розбещена?

Як тільки батько повернувся, я розказую йому все, що сталося. Однак він не вірить мені, тільки облудним сльозам своєї молодої дружини, яка оскаржує мене, буцімто я намагався намовити її до зради чоловікові, якого вона любить і поважає...

Розгніваний батько зрікається мене й виганяє з дому.

Тиняюся по місті, шукаю заробітку й притулку в голоді й холоді пізньої осені. Незадовго місто паде в руки варварів. З жахом довідуюся, що батька вбито і що його молода дружина живе в розкошах куртизанки самого вождя кочовиків. Я бачу її, обсіяну самоцвітами, як всідає до рікші⁴⁵ разом зі своїм коханцем. Вона кидає на мене зневажливий погляд, бо я — їхній кулі⁴⁶...

Знову змінюється картина.

Тепер я вже старий, іду між прочанами, крутивши млинок з молитвами, до монастиря на плоскогір'ї, де стіни покриті давніми зображеннями Будди. Хочу віддати своє життя побожним роздумуванням, постові й добрим ділам. Ми вже близько достойної садиби, вже чути голос її дзвону, та

раптом вона займається вогнем. З неї вибігають монахи в жовтих одежах, наче палаючі смолоскипи, а за ними з вереском — роз'юшені їздці у шпичастих шапках. Вимахуючи кривими шаблями, застеляють весь простір трупами. Наскочивши на нас, убивають прочан і здирають з них усе, що їм видається коштовним. Один з них коле мене в груди, і я прокидаюся. Смерть спокійно дивиться на мене й питає:

— Хочеш повернутися до життя?

— Ні, Смерте! Життя часто жорстоке й несправедливе. Звір убиває, коли голодний або коли боїться, а людина — з пихи й захланности. Візьми це зерня черешні й посади його. Дозволь, щоб усе, що я писав у житті, мало солод і цілющу силу плодів, які народяться з того дерева, та було людям добром, а не трутизною.

Смерть мовить:

— Це — гарні слова, гідні мудрости мандарина! Хай буде так, як бажаєш. Ходи зі мною!

ЧУЖИНКА

Молода Каліопа підходить до мене і стривожено дивиться мені в очі.

— Аспазіє, не йди сьогодні до театру!

Сміюся. Я знаю, що вона хоче мене оберегти від обмов. Цнотливі атенки з погордою дивляться, що я залишаюся серед публіки, коли після трилогії ставлять комедію, яка годиться хіба для вакханок. Ну і що? Хай обмовляють, засуджують. Біля мене сидітиме Перікл. Він — моя колона.

— Усе ж таки пам'ятай, що ти тут — незаконна жінка розведеного чоловіка, бо законною може бути тільки атенка. Тобі признають щонайвище гонор гетери, так, як колись Аолі короля Креза, з Лідії.

— Знаю, Каліопо, що я — скалка в очах атенців. Однак май на увазі, що існує різниця між коханками Креза і Перікла. Бо яка могла би бути з першою розмова, коли затихали флейтистки й обсипалися пелюстки з вінків? Хіба про триреми з халвою, про парфуми з Арабії чи перуки з Месопотамії. А Перікл цілу ніч може прясти зі мною розмову про дітирамби Есхіла, про виміри Партенона і зображення на метопах⁴⁷, про грацію

каріятид Ерехтейона, про велич архитвору Фідія, слонокісно-золоту Паляс Атену... Я раджу йому звести Зевесову святиню на високих коринтійських колонах унизу серед міста і виплекати сади Академії над берегами Ілісса... А ще атенкам не до вподоби мої незв'язані кучері для забави Зефірові...

Каліопа помітила, що її господиня не змінить своєї думки, і тихо пішла з генісею.

Я вдягаюся в тонкий льняний хітон і закидаю на рамена перлинами вишиваний гіматіон⁴⁸, який привіз мені Перікл з Криту. Оглядаю себе в мідяному дзеркалі, і мені здається, що це не я — тільки сама богиня зійшла з келії Партенона. Знаю, що городяни Атен будуть мене каменувати поглядами, хоча чоловіки поблажливіші, осуджують особливо мого друга, нащадка славних Алькменідів і учня філософа Анаксагора за брак відмінного патріотизму, бо чи не знайшлася б в Атиці серед традиційних евпатридів якась гідна його молода красуня? От хоч би така, як сімнадцятирічна Йоне з роду Евмолпідів, що вже близько тисячі двісті років постачають ієрофантів⁴⁹ Містеріям у Елевзіс?

Удзеркалі відбивається моя постать дозрілої, вдумливої жінки. Підходжу ближче придивитися до свого обличчя й помічаю дві глибокі борозни біля кутиків уст і темні тіні під очима. Невже я старіюся або хворію? Це була би очевидна радість

моїм антагоністкам, які гадають, що Перікл покине мене, коли минеться моя славна краса. Вони не мають навіть підозри, що кохання родиться з іншої краси. Так мовить Сократ.

— Хайре⁵⁰, Аспазіє!

Це — Алькібіяд, вихованець Періклового дому. В нього завжди грайлива усмішка на обличчі, що показує ряд рівних, дуже білих зубів. Красень, хоч і дещо фривольний. Тільки Сократ спроможний загнuzдати такого розгуляного лошака, отой товстий філософ з обличчям поганого фавна, що носить з правдою на язичку, обідраний, брудний і непідкупний, з якого насміхається Арістофан.

— Які новини приносиш, Алькібіяде?

— Властиво, не новини, бо вони не від сьогодні ходять по людях.

— А саме які?

— Що ти блюзнірствуєш, Аспазіє, насміхаєшся з Муз, бо поназивала своїх служниць їхніми іменами. Хіба годиться кликати: "Ерато, помий посуд! Мельпомено, позамітай долівку! Ураніє, спечи коржа у вигляді нового місяця на свято Артеміди!"

— Хіба це ображає Муз?

— Може, й ні, але ти знаєш, який народ! Його дразнить твій витончений спосіб розмови, твої жартівливі вигадки, твоя приязнь із софістами⁵¹. Людям не до вподоби Перікловий портрет на щиті злото-слонокісної Паляс-Атени й мають

підозру, що це ти намовила Фідія його там вирізати. Фідій мав би подумати, що таке може пошкодити Перікловій політиці.

— Ех, та політика!.. Перікл у першу чергу дбає про обличчя Атен, що здивувало світ своєю красою і дивуватиме його ще дальші тисячоліття.

— У чому, певно, великою мірою твоя заслуга, Аспазіє! — галантно мовить Алькібіяд і з поклоном залишає мене.

Так, Аспазіє, ти — чужинка в місті, що найдорожче тобі на світі... Відчуваю вже близько, близько подих смерти, її холодний віддих за спиною. Хто заплаче за Аспазією? Мої служниці, може, сумуватимуть декілька днів, але вони молоді... Перікл глибоко потоне у своїх державних справах, що йому найосновніші.

Але існує одна-єдина людина, що знає мою душу й заслонить лице хлямідом, щоб ніхто не помітив гарячих сліз, — Сократ.

ЗАПОВІТ

Я не той цар лідійський з легендарним палацом, непроглядними землями, незлічимими коштовностями, роями кораблів. Я — достатньо загосподарений купець, що провів життя в подорожах і праці, ощаджував кожен чесно зароблений гріш, не видаючи його на зайві забаганки. Боги поблагословили мене добробутом: я жив у вигідному, старанно влаштованому домі, вдягався зі смаком, але без помпезности, відживлявся добре, але без пересади, і в моїй пивниці завжди зберігалось вино для друзів і подорожніх.

Кожна дрібничка в моїй власності була мені дорога і мала свою історію. Я милувався своєю арфою з Кіпру, на якій вечорами любив грати, різьбами з Криту й статуетками з Танагри, що нагадували мені різні подорожі й пригоди. Дуже вважав, щоб ніде не було накопичення, щоб дім не тратив своєї прозорости. Хто до мене приходив, був ним зачарований, хоч насправді його найбільшою красою був лад у найменших і для інших не важливих подробицях.

Я вмів розмістити обстановку, знав, де постелити чи повісити килим, де найкраще стояти ат-

тицькій вазі. Особливу увагу присвячував здобуткам духу нашої країни, тепер під перською владою.

Розголос про мене котився по всій Лідії, й мене вважали незвичайно маєтною людиною.

Однак життя не вічне. Коли до мене загощила Смерть, я не перелякався, бо завжди був готовий до її відвідин. Попросив її до вітальні, підсунув м'яке крісло і налив у кришталеву чашу келих шляхетного вина.

— Ти єдиний з усіх моїх знайомих, що поводитьсь як годиться.

— Це — звичай дому, Смерте. Зрештою, ти — особливий гість, який рідкісно нас відвідує.

— То так, — визнала. — Насправді я відвідую людей усього один раз, але до тебе прийшла сьогодні на дружню розмову. Хочу тебе повідомити, що незадовго візьму тебе з собою, але даю тобі час полагодити свій заповіт. Кому передаси своє господарство? Було б усе ж таки шкода, якби воно дісталось у невідповідні руки.

Я задумався. Смерть мала рацію, бо слід віддати все, що нам дорогоцінне, навіть коли то якась безвартісна пам'ятка, людині, яка розуміється на речах.

Подякував Смерті і розглядав своїх можливих спадкоємців. У мене залишилися живими три племінники, бо єдиний син помер разом з моєю дружиною при родах і я ніколи більше не думав

одружуватися. Отже, вся моя власність мала би бути розділена на три рівні частини, але такий розділ мене не вдовольняв.

Вирішив відвідати своїх племінників і переконатися, котрий з них гідний стати моїм спадкоємцем. Кожному віз у подарунок мішечок із золотими монетами.

Перший жив у Смирні. Коли я зліз із верблюда, оточила мене з квітами його сім'я і повела до їхнього житла, де вже чекав на мене приготований обід. Всі були до мене вельми ласкаві й примістили в найкращій кімнаті дому. Серед зовсім невимушеної розмови племінник згадав, що кохається, як я, в кораблях, і що його мрією є купити власне судно. Коли я передав йому гостинець, він тут же при мені висипав монети з мішечка і почав їх рахувати, час від часу зідхаючи. З пізніших натяків його жінки я довідався, що він дуже дбає про особисту вигоду і що їздить без родини відпочивати в товаристві куртизанок на острів Хіос.

Мене особисто цікавили його діти, бо ж вони — майбутнє нашої лідійської минувшини, але помітив, що син нічого не чув про дії наших королів Міда, Гіга чи Аліята, що вони правили йому за пусті імена... Донька розмовляла з чоловіком перською мовою.

— Чи він роджений у Персії? — я спитав.

— Ні... Вся родина зі Сардеса, тільки батько його матері зі Сузи, але живе також тут.

Я зрозумів, що перехід на мову окупанта дає їм деякі привілеї. Несподівано зустрів свого давнього друга, якого не бачив з дитинства, і запросив його на вечерю в таверні з видом на море. Це не сподобалося племіннику, який зробив заваження, мовляв, таверна — дорога, можна було би взяти з собою домашньої страви і спожити її десь на природі...

Розпрощавшись з першим племінником, я відчув, що родина збайдужіла. Мабуть, я не сповнив її сподівань.

Зараз опісля вибрався до другого, що жив у Фокаї. Прийняття було сердечне, хоч я почувався незручно. Вже при вході до дому лежали покотом різні нечищені черевики, які давали перше враження, що господарі не дбають про подробиці. Це підтвердили пізніші спостереження, коли ми обідали при незастеленому столі, де поблизу стояли гори немитого посуду, а на долівці валялося якесь лахміття. Я зрозумів, що їм нелегко живеться. В кімнатах тхнуло вживаним одягом, купами киненим напризволяще. Пригадав собі батьківський дім, де, мимо злиднів, панували лад і чистота. Чи це важкі роки чужої влади зробили цю родину байдужою до таких основних справ?

Одначе треті відвідини зігріли моє старече серце. Той племінник жив у Теосі. Повів мене до

своєї малюсінької домівки, схожої на голубник якогось пустельника. Одну стіну, де була тріщина, прикрив килимком. Усі закутини — чисто виметені, а на полиці — мушлі й камінчики, пам'ятки самотніх подорожей. На столі лежав розпростертий пергамент.

Смакуючи зі мною хліб і оливки, запиваючи їх терпким, живичним вином, племінник, сміючись, мовив:

— Я не чекав від тебе такого щедрого гостинця, але тепер куплю ще пергаменту, бо знаєш, пишу історію нашого роду. Навіть коли б Лідія не відзискала давньої потуги, треба зберегти її душу, своєрідність у звичаях, піснях, переказах. Світ багатий своєю різноманітністю, і коли Лідія загине, він збідніє, стане монолітно-однотонний. Я не можу спричинитися до загибелі свого роду...

Тепер я знав, хто буде моїм спадкоємцем. Смерть слухала мою розповідь про відвідини племінників, а тоді сказала, що колись, в одному народі, народяться казки, які також матимуть трьох героїв: двох пустих і третього, Іванка, котрого всі називали дурником, і що був найрозумніший.

ВЕСНА

Відлетів зимовий монсун Вая, помахавши могутніми крилами. Вже світанкова заграва Ушас рум'янить свої лиця, доки в небеснім танці покаже зачудованим людям свою грудь. З темного лона землі-праматері Прітгіві почали проростати світло-зелені бильця й тягнутися до світла. Червонобородий Агні⁵² гріє їх своїми долоньями. З розбуджених соків дерев пробиваються пуп'янки різнородного листя, і ось-ось розвеселить світ червоножовтий пишний кетяг геліконії та птахоподібна голова фіолетово-оранжевої стреліції.

Я виходжу в сад на милуватися прозорим покривалом неба, сама ще така молода, як цей день, який щойно починається. І ось помічаю між несміливою зеленню землі й дерев голубого метелика, наче клаптик самого неба, що гуляє в ранньому леготі, як справжній танцюрист. Він кружляє над кущами й грядками, малює в повітрі знаки безконачности і знічев'я сідає на моє чоло. Боюся поворухнутися, щоб його не прогнати.

У моїй голові поволі будиться думка, потім ще одна, і ще, і ще. Складаю їх, наче листочки цинамона, в китицю:

Уже голубіє Діяус⁵³,
бо вітер-Вата роздмухав олив'яні хмари
за голову Джомолунгми⁵⁴
і біле чоло Канчінджінги⁵⁵.
Бог Індра громами побив
лиходійних духів-асурів
і блискавицею заколов
ящура Врітру,
звільнивши заковані ріки,
що радісними стрибками
біжать у зелені долини.
Він, прекрасний король усіх девів,
намовив бога Парджанью
благодійним дощем покропити
дерева, зілля і трави,
а Сур'ю⁵⁶ — поцілувати королю
кожної квітки, щоб розцвілася...

Так роздумуючи між тінистими деревами
лічі й темнокорими морелями, помітила одну гіл-
ку, вже обсіяну рожевими пуп'янками.

— Ти вже збудилася, подруго? — спитала її
і простягла руку, тоді від дотику гарячий струм
побіг моїм тілом і дуже захотілося грати на віні⁵⁷.
Швидко побігла до своєї кімнати, сіла на килим і
почала добувати зі струн досі не чувані тони.

Так сиділа я, заворожена своєю власною
музикою, слухала гармонію всесвіту, забувши про
час. Не відчувала годин, що плинули. Вже Сурія

сховав свою голову в золотих кучерях за Гаурі-занкар⁵⁸, вже Чандра розілляв по небі п'яніючу сому⁶⁰, а я ще грала.

Крізь відчинене вікно влетіла пава. Я перелякалася, але вона тільки крилом діткнулася моїх уст і знов розвіялася в блідім світлі місяця.

Тоді я заспівала. Моя пісня виляся над до-ріжками саду, над кущами чаю, над гніздами пта-хів між галуззям і над ставом, де вже зав'язався цвіт червоного лотоса.

Не помітила, коли заснула. Пробудилася вранці від поцілунку. Перелякана, побачила біля себе прекрасного юнака в червоних шатах, від якого било світло.

— Не лякайся, — мовив. — Я розкував твою душу. Ти про мене думала, для мене грала, про мене співала... Тепер ти наче річка, звільнена від криги, наче пуп'янок лотоса. Незадовго розквіт-неш.

— Хто ти? — спитала я.

— Я — голубий метелик, гілка морелі і пава, що вже крилом діткнулася твоїх уст.

Тоді я зрозуміла, що він — дева⁶¹.

— Як тебе звати серед безсмертних? — спи-тала.

— Я — Індра, король богів. А ти — Весна, моя кохана.

Я знала, що бог Індра — вічний, але смер-тоносний, що в нього безсмертна дружина Шасі,

що його кохання спалить мене своєю пристрастю,
що він скоро відвернеться від моєї ранньої краси,
що мене заступить прекрасне, розквітле й гаряче
Літо. І, незважаючи на все, я усміхнулася та,
свідома своєї минущости, простягнула до нього
руки.

ПРОРОЦТВО

Я могла би віддати свою плоть молодому погоничеві верблюдів за кошик дактилів, коли почула голос бамбукової свирілі й узріла його темні очі, як ніч беззоряну, але мені дане інше призначення.

Моя мати, родом з Ерідугу, померла при родах. Я ссала козяче вим'я, а виплекала мене стара халдейка, що читала по зорях, займалася магією і віщуванням. Вона назвала мене Іннаною⁶², але ім'я не прищепилося і всі чомусь кличуть мене Іштар⁶³. Перед смертю названа мати почепила на моїм зап'ястку талісман з козерогом і веліла випити чарівне зілля.

— Ти народиш престолонаслідника Вавилону, — мовила. Незадовго після цього мене вкрали розбійники й продали горбатуму сирійцеві, що гендлює дівчатами.

І ти, преславний, помітив мене з носільниці під балдахіном тут, біля анілево-золотої аркади з грифами й окриленими левами, бо я — найкраща між вавилонками, хоч тільки рабиня. Знаю: твої обійми — гураган, ломлять стовбур молодій пальми, твої пестоші, наче пожежа, живцем пожирають. Твої уста напувають настоящим полином. Я

хочу сп'яніти від твоїх поцілунків, бо хто, як не ти, спроможний по-королівськи кохати! Не даруй мені своєї палати, ні вежі із зігуратами⁶⁴, ні повислих садів! Даруй мені сина!

Вже декілька днів твої слуги вовтузяться між пишно прибраними гуртами дівчат: поцмакуючи, оглядають їхнє волосся, гладять їхні стегна, зазирають у рот, щоб порахувати зуби, і ні одна їх не вдовольняє. Але знічев'я один показує на мене, яка в сірій свитині сидить зовсім окремо, скраю. Я зірвала з себе прозору гаптовану сорочку, яку мусила надягнути з веління нашого власника, і надягла це плаття, схоже на мішок від збіжжя.

— Це вона, це вона! — закричали слуги й потягли мене з собою. У палаті служниці запровадили мене до лазні з емалевими кахлями, скинули з мене в кут сіру свиту, скупали в пахощах, натерли тіло дорогими олійками, пофарбували нігті, помалювали уста, виї, брови й соски, одягли в золотом вишивані шати, понавішували на шию тонни ясписових та опалевих намист, на вуха — довгі коральові сережки, понанизували на руки аж вище ліктів майстерно різьблені браслети, а на кожний палець рук і ніг насадили важкі перстені, потім ще раз обкропили парфумами й попровадили до спочивальні короля.

Він лежав на м'якому ослоні серед атласових подушок з кутасами; коли побачив мене, трохи підвівся і, сидючи, помахом руки відпустив слуг.

Я стояла перед ним, наче Астарта⁶⁵, в повному виряді й не знала, куди мені повернутися, що мені робити. Несподівано наново перетворилася в незайману, полохливу юнку.

Його присутність гіпнотизувала. Він потягнув мене до себе й почав бавитися моїми сережками, потім боязко поцілував кінчик мого носа.

— Іштар, Іштар, принеси мені кристалізовані фіги, вони там, у вазі з метеликами! Спробуй, які смачні!

І ми заїдали фіги, потім грали в оніксові кістки, потім танцювали. Король сміявся і плескав у долоні. Коли, потомлені, впали на ослін, він скинув свою перуку, і я побачила голену голову з дитячою усмішкою, що притулилася до мене, як до матері, і стала мене цілувати, але його губи здавалися мені млявими й пережм'яканими.

— Не цілуй мене ніжно, королю, щоб поцілунки не були схожі до м'яких, перестиглих фіг. Тверді уста мені дай, як королівську печать. Люби мене без усмішок і жартів, щоб наше кохання стало торжественним дійством, як коронація.

Король дивився на мене переляканими очима, як безрадний хлопчик.

— Іштар, відчини ту скриню з обручами. Я зроблю тебе королевою Вавилону. Принеси ту корону, а я накладу її на твою голову!

Він милувався дорогоцінними цяцьками, і я була однією з них. Гладив мої груди і вимагав,

щоб я його гладила, як ласкаве звірятко. Коли я зубами впилася в його плече, він крикнув і почав плакати. Треба було його укоськати, колихати, аж заснув з моїм соском, наче з пипкою, в роті.

Так плинув час серед забав, гри в кістки, смішок і гульок. Державні справи були в руках уломного брата, отже, тепер усі сподівання Вавилону впали на мене. Я мала народити державі престолонаслідника. Від однієї мені особливо вірної служниці довідалася, що моїм попередницям, дружинам володаря, повідрубувано голови через стерильність...

Але я була Іштар, втілення божества, яке все знає, все вміє, все вирішує й розв'язує. Розповіла королеві, що на березі Евфрату можна надібати такі особливі камінці, які плигають по воді. Він зараз поцікавився і хотів послати за ними слуг.

— Слуги можуть їх розтоптати. Вони, зрештою, не знатимуть, котрі годяться. Їх нелегко впізнати серед ріні.

— Тоді краще йди сама, найкраще вночі, щоб ніхто з вельмож тебе не помітив, бо не годиться й заборонено для королеви залишати палату без почету. Візьми з собою ліхтар, але засвіти його тільки над рікою. І не виходь головною брамою, тільки нишком, крізь сад, засекаченою щілиною в мурах. Як принесеш мені таких камінчиків, я подарую тобі золотого Грифа.

Я надягаю на себе сіру свитину, що лежала, покинута, в кутку лазні, та йду шукати в сутінку тієї стайні, де ночують верблюди. Давніше я добре знала дорогу. Зрештою, голос бамбукової свирілі її покаже.

Молодий погонич верблюрів чує мої кроки й виходить назустріч, немов м'язистий, хижий леопард.

— Я мушу йти над берег Евфрату шукати для короля камінців, що стрибають по воді, — кажу йому, а він сміється прямо в моє обличчя:

— Покажу тобі стежку, — каже і веде мене до ріки крізь рясні прибережні гаї.

Король не міг натішитися плоскими камінчиками-стрибунцями, якими забавлявся від ранку до ночі в басейні палати. Мені довелося ще і ще потай ходити за ними, і я дістала від нього ще три золоті грифи, п'ять крилатих левів і сім смарагдових крокодилів.

Одного погідного ранку мені дуже захотілося їсти свіжих дактилів. Тоді сповістила королеві й вельможам, що могутній Вавилон, садиба світої Астарти, з ласки й благословення богині, дістане престолонаслідника.

Вавилон заповів величаве свято. Коли народився новий володар, його одразу було короновано й дано ймення Навуходоносор XV.

Так здійснилося пророцтво моєї названої матері-халдейки.

МЕТАМОРФОЗА

— Чи вже час збирати дактилі? — спитала я, розплющивши засклені очі.

— Уже диск сонця скотився між стегна Нут⁶⁶, — відповів Анубіс⁶⁷, — а тобі вже треба збиратися до царства Озіріса⁶⁸, Ненуфар!

Я подалася за ним, трохи здивована, бо йшла без почету родичів, але пригадала собі, що хід у підземелля — самотній. Ніл якраз широко розлив свої води, в повітрі висіли вогкість і запах водоростей. У деревах ще лящала пташня. Білі чаплі, наче велетенські лілеї, світилися на гілках.

Ми йшли вузькою стежкою між мастабами⁶⁹, потім стрімкими сходами спустилися в глиб землі. Анубіс провадив мене за руку крізь світлиці із рясно розписаними стінами аж до тієї, де стояла вага з двома терезами, а біля неї лежав страхотливий крокодил з роззявленою пащекою. Мимохіть я здригнулася.

— Це — Пожирач трупів, але ти не бійся, Ненуфар! Він тільки для негідників, яким заборонене перевтілення. Дай мені своє серце, хай його зважу!

Я вийняла, серце й передала Анубісові. Помітила, що воно має велику вагу, бо шалька терезів опустилася зовсім униз. Тоді почула спів: то була, богиня Маат⁷⁰, яка вітала мене в підземному царстві.

— Ходім до Озіріса! Він радітиме з твоєї появи! — вигукнула й заплескала в долоні.

Озіріс сидів на престолі, а за ним стояли його сестри Ізіс і Нефтіс в поставі хоронительок. З-під престола вицвітав лотос із чотирма боженнями — дітьми сокола Горуса⁷¹. Пізнавши великого бога, я молитовно підняла руки.

— Я знаю тебе, Ненуфар! — мовив бог. — Твоє серце наповнене любов'ю і добрими ділами. Ти трудилася від тієї години, коли диск бога Ре⁷² випливає з рота богині Нут, аж до його заходу. Плодовита, наче береги Нілу, благословенна богинею Гатор⁷³, ти можеш вибрати собі улюблене перевтілення: у фараона, в королеву, у тварину чи рослину. В минулому ти вже володіла цією країною, бо твої гімни в честь богів зробили її величавою.

Я низько схилила голову.

— Ти хвалиш мене, великий боже, до зір піднімаєш мою плодовитість, але я ніколи не була матір'ю. Моя плодовитість мала своєрідне обличчя.

Моя рука різьбила камінь Розети,
і через мене Ніл не тільки плодив
гіпопотамів і крокодилів,
але наводнював пустиню й ростив
пальми дактилів.

Моїм ім'ям не було Нефертіті,
Рамзес, чи Гатшепсут,
лиш радше Імотеп⁷⁴ чи Сенемут⁷⁵,
і замість розтирати маляхіт
у мисочках з алябастру
для малювання брів і очей,
з мого чола, з моїх рук
серед пісків здвинулася Саккара⁷⁶
і диво-див у Дейр-ель-Багарі⁷⁷.
Без мого посередництва
безсмертне Ка⁷⁸ фараонів
мусіло би мастабами вдовольнитися,
без пірамід і Сфінкса в Гізе.
Мій дух літає соколом Горуса...

Озіріс задумався. Потім великий бог вирішив:

— Ти — творчий дух, і після такого роботящого існування достойна відпочинку. Тепер ти не будеш діяти. З твоєї плоті інші добуватимуть сутність і красу. Станеш, наче глина олійникові, наче камінь скульпторові, але будеш жива. Родитимеш душі інших. Зроблю тебе папірусом.

Я відчула, що моя голова перетворюється в букет зелених квітів, а стан видовжується в гнучку билину, на якій майбутні покоління покладуть свої твори.

Так я стала матір'ю, як здавна мені було призначено.

ЗАМІТКИ

1. Кателія — рід орхідеї.
2. Альгамбра — мавританський замок біля Гранади
3. Каріока — уродженка Ріо-де-Жанейро.
4. Фейжоада — типічна бразилійська страва з чорної квасолі, сушеного м'яса і городини.
5. "Lata d'água na cabeça".
6. "Rio de Janeiro — cidade que nos seduz..."
7. "Maria-Candelária" .
8. Платня державним урядовцям розділена по категоріях, що позначені літерами. Найвища з них — категорія "0".
9. "Ei, voss aí!"
10. "Você pensa que cachaça é água".
11. "A garota-monoquini".
12. "Bandeira branca".
13. Esche — ясен.
14. Linde — липа.
15. Grüss Gott! — християнський привіт.
16. Herrgottsecke — покуття.
17. Bin geflohen — я втік.
18. Vergelt's Gott! — Спасибі.
19. Drei Jahre — три роки.
20. Nach Hause, zu Appchen! — Додому, до Аннхен!
21. Annchen wartet auf dich! — Аннхен чекає на тебе!
22. Stehn bleiben! — Стій!
23. Кабокльо — мішанець індіанської й білої раси.
24. Кулюене — індіанська назва ріки Шінгу, правого допливу Амазонки.

25. Піранья – м'ясожерна риба.
26. Урукú – сафран.
27. Арара (ара) – рід великої папуги.
28. Сукурí – давун.
29. Імбуя – рід шлягетного дерева.
30. Яé – індійська назва місяця.
31. Мальока – індійська обширна хата для багатьох родин.
32. Жакуї – дух.
33. "Не вірю в відьом, але, безперечно, вони існують" – еспанська приповідка.
34. Птаготеп – мудрець п'ятої єгипетської династії.
35. Пувер – пророк шостої династії. (Тут – умисний анахронізм, бо гієрогліфи відшифровано тільки в 1832 році).
36. Онí – давній король Нігерії.
37. Обаталя – бог-сотворитель, бог рослинності.
38. Кажú – тропічний плід.
39. Жаботікаба – тропічний плід.
40. Кіябо – городина.
41. Кільó – городина.
42. Міннезінґер – поет-музикант німецького Середньовіччя.
43. Вієля – струнний інструмент.
44. Китайська династія Ву-ті (140–87 до Хр.).
45. Рікша – повіз, що його тягне людина.
46. Кулі – "кінь" рікші.
47. Метопа – плоскорізьба на фризі святині.
48. Гіматіон – довгий шаль.
49. Ієрофант – жрець Містерій в Елевзис.
50. Хайре! – Вітай!
51. Софісти – філософи грецького Просвічення з раціональним світоглядом.
52. Агні – стародавній гіндуський бог вогню.
53. Діяус – небо.
54. Джомолунґма – Монт-Еверест
55. Канчінджінґа – шпиль у Гімалаях.

56. Сур'я — бог-сонце.
57. Віна — гіндуський струнний інструмент.
58. Гаурізанкар — шпиль у Гімалаях.
59. Чандра — бог-місяць ("Веди").
60. Сома — чарівний напій, місячне сяйво.
61. Дева — бог.
62. Іннана — сумерійська богиня землі.
63. Іштар — сумерійська богиня кохання і плодovitости.
64. Зігурат — поверх вавилонської вежі.
65. Астартa — вавилонська версія Іштар.
66. Нут — єгипетська богиня неба.
67. Анубіс — бог мумій, з головою шакала.
68. Озіріс — бог підземелля.
69. Мастаба -- архаїчний єгипетський гріб.
70. Маат — богиня правди, справедливості, ладу.
71. Горус — бог неба в виді сокола. Фараони вважали себе інкарнаціями Горуса.
72. Ре — бог сонця.
73. Гатор — богиня з коров'ячим тілом, покровителька кохання, плодovitости і музики.
74. Імготеп — автор "Книги Мудрості", архітект третьої династії.
75. Сенемут — архітект королеви Гачепсут вісімнадцятої династії.
76. Саккара — піраміда у формі сходів, біля Мемфісу, 2608 — 2530 до Хр.
77. Дейр-ель-Багарі — святиня Гачепсут (королева 2502 р. до Хр.).
78. Ка — душа, потуга, богів.

ЗМІСТ

ВОЛОШКОВИЙ ВІНОК	4
СТЕФАНІЯ	7
САМБА	11
ПЕРЕЛЮБНИЦЯ	17
БАЛЕРИНА	20
ДЕЗЕРТИР	26
ШУМИЛЬЦЕ	31
СКРИПКА	35
МАДАМ МАРКІЗА	40
БІЛА ДІВЧИНА	44
ЦИГАНКА	49
БОГУСЛАВКА	55
СВЯТА	60
СТРАШНИЙ СУД	65
ХРЕСТОНОСЕЦЬ	70
ФРАНЧЕСКО	76
КНЯЖІ ЛОВИ	80
МАРІЯ МАГДАЛИНА	84
МАНДАРИН	89
ЧУЖИНКА	94
ЗАПОВІТ	98
ВЕСНА	103
ПРОРОЦТВО	107
МЕТАМОРФОЗА	112
ЗАМІТКИ	116

ВІРА ВОВК (СЕЛЯНСЬКА) народилася в Бориславі (1926). Студії германістики, музикології і порівняльного літературознавства в Тюбінгені, Ріо-де-Жанейро (докторат), Нью-Йорку і Мюнхені. Професор німецької літератури в Державному Університеті Ріо-де-Жанейро. Літературні премії ім. Івана Франка в Чикаго (1957, 1982, 1985, 1989) і в Києві (1990); премія Благовість (Київ, 2000) і Триумф (Чернігів, 2003), Сад божественних пісень ім. Г. Сковороди (Луцьк, 2005).

ПОЕЗІЯ:

ЮНІСТЬ (1954),
ЗОРЯ ПРОВІДНА (1955),
ЕЛЕГІЇ (1956),
ЧОРНІ АКАЦІЇ (1961),
ЛЮБОВНІ ЛИСТИ КНЯЖНИ ВЕРОНІКИ (1967),
КАППА ХРЕСТА (1968),
МЕАНДРИ (1979),
МАНДАЛЯ (1980),
ЖІНОЧІ МАСКИ (1993),
МОЛЕБЕНЬ ДО БОГОРОДИЦІ (1997),
ПИСАНІ КАХЛІ (1999),
ВІОЛЯ ПІД ВЕЧІР (2000),
ПОЕЗІЇ (2000),
МАЇВКА ДЛЯ БОГОРОДИЦІ КОРАЛІВ (2004),
ПІВНІ З БАРСЕЛОША (2004),
AQUARELAS (2005).

ПРОЗА:

РАННІ ОПОВІДАННЯ (1943–54),
ЛЕГЕНДИ (1955),
КАЗКИ (1956),
ДУХИ Й ДЕРВІШІ (1956),

ОПОВІДАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ (1960 – 62),
ВІТРАЖІ (1961),
СВЯТИЙ ГАЙ (1983),
КАРНАВАЛ (1986),
СТАРІ ПАНЯНКИ (1995),
КАЛЕЙДОСКОП (1979 – 2001),
ПРОЗА (2001),
СПОГАДИ (2003),
ВІКНО НАВСТІЖ (2004),
СЬОМА ПЕЧАТЬ (2005),
КАРАВЕЛА (2006).

ТЕАТР:

СКАРБ ЦАРЯ ГОРОХА (1962),
СМІШНИЙ СВЯТИЙ (1968),
ТРИПТИХ (1982),
ІКОНОСТАС УКРАЇНИ (1988),
КАЗКА ПРО ВЕРШНИКА (1992),
ЗИМОВЕ ДІЙСТВО (1994),
ВЕСНЯНЕ ДІЙСТВО (1995),
НАСТАСЯ ЧАГРОВА (2001),
КОЗАК НЕТЯГА (2001),
КРИЛАТА СКРИПКА (2001),
ТЕАТР (2002).

ПЕРЕКЛАДИ на українську мову:

Кльодель,
Неруда,
Льорка,
Тагор,
Георге,
Дюрренматт,
інші.